

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Niina Koskela & Pia Pohto

OPIKELIJOIDEN ASENTEET KOKEMUSASI- ANTUNTIJUUTTA KOHTAAN

Sosiaali- ja terveysala
2024

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Niina Koskela & Pia Pohto
Opinnäytetyön nimi	Opiskelijoiden asenteet kokemusasiantuntijuutta kohtaan
Vuosi	2024
Kieli	suomi
Sivumäärä	58 + 2 liitettä
Ohjaaja	Tiina Järvelä

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia sosionomiopiskelijoiden asenteita kokemusasiantuntijuutta kohtaan. Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten opiskelijat ovat kokeneet kokemusasiantuntijatoiminnan ja ovatko asenteet muuttuneet toimintaa kohtaan opiskelujen edetessä.

Teoriaosuudessa käsitellään kokemusasiantuntijatoiminnan taustaa ja historiaa. Tutkimuksessa pyritään myös tuomaan esille sitä, millaisissa tilanteissa ja paikoissa kokemusasiantuntija voi työskennellä. Opiskelijoiden asenteet ja niiden muutokset kokemusasiantuntijuutta kohtaan nousevat myös esille opinnäytetyömme lopussa. Tutkimus on kvalitatiivinen ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin yksilöteemahaastattelua.

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että opiskelijoiden asenteet kokemusasiantuntijuutta kohtaan olivat pääosin positiivisia. Opiskelijoiden asenteisiin kuitenkin vaikutti puutteellinen tieto kokemusasiantuntija koulutuksesta. Yksikään opiskelijoista ei tiennyt koulutuksen sisällöstä tai kestosta. Olisi siis tärkeää tiedottaa koulutuksesta niin, että se tavoittaa sekä opiskelijat että ammattilaiset. Opiskelijat toivat esille näkemystä siitä, millaista työskentely kokemusasiantuntijan kanssa voisi tulevaisuudessa olla.

ABSTRACT

Author	Niina Koskela & Pia Pohto
Title	Students' Attitudes to Experience Expertise
Year	2024
Language	Finnish
Pages	58 +2 Appendices
Name of Supervisor	Tiina Järvelä

The purpose of this bachelor's thesis was to research the attitudes of Bachelor of Social Services students' towards experience expertise. The purpose of this study was to get information about how students have experienced expert by experience activities and if their attitudes have changed as studies have progressed.

The background and history of experience expertise activities was processed in the theoretical part. The situations and places where experienced experts can work were brought forward. The attitudes of the students' and the changesets towards experience expertise will emerge at the end of this bachelor's thesis. The research was qualitative, and the data collection method was an individual theme interview.

The results of the study revealed that students' attitudes towards experience expertise was mainly positive. Lack of knowledge of expert by experience training influenced student's attitudes. None of the students knew what the training includes or how long it takes. It is important that the information about training reaches the students and the professionals. The students' mentioned insight into what it could be to work with experts by experience in the future.

Keywords experience expertise, expert by experience, attitude, education

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	9
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	11
2.1 Tutkimuksen tarkoitus	11
2.2 Tutkimusmenetelmä.....	12
2.3 Tutkimuskysymykset	13
2.4 Tutkimuksen kulku.....	13
2.5 Tutkimusaineiston keruu	14
2.6 Tutkimusaineiston analysointi.....	15
2.7 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	16
3 HISTORIA	17
3.1 Kokemusasiantuntijuuden juuret	17
3.2 Vertaistuki.....	18
3.3 Toipumisorientaatio	19
3.4 Toipumisen prosessi	20
3.5 Toimintaa ohjaavat lait.....	21
3.5.1 Suomen perustuslaki.....	22
3.5.2 Sosiaalihuoltolaki	22
3.5.3 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista	23
4 KOKEMUSASIAANTUNTIJAKOULUTUS.....	24
4.1 Koulutuksen sisältö.....	25
4.2 Koulutuksen kesto	27
4.3 Palkkaus ja palkkiot	28
4.3.1 Vakuutukset	29
4.3.2 Työsopimukset.....	30
4.4 Eettisyys ja käytännön kysymyksiä	30

4.5 Kasvu kokemusasiantuntijaksi	32
5 KUKA ON KOKEMUSASIAANTUNTIJA	34
5.1 Kokemusasiantuntijana työskentelyn edellytykset	34
5.2 Alat, joilla kokemusasiantuntija voi työskennellä	36
5.2.1 Sosiaali- ja terveysala	36
5.2.2 Oppilaitokset	38
5.2.3 Palveluala	38
5.2.4 Media-ala	39
5.3 Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen	39
6 TYÖSKENTELEY KOKEMUSASIAANTUNTIJAN KANSSA.....	40
6.1 Asenteet.....	40
6.2 Ennakkoasenteet	41
6.3 Stigma	42
6.4 Asenteiden muutokset	43
6.5 Mielihidekirjoitukset ja kritiikki	44
6.6 Positiiviset ajatukset kokemusasiantuntijatoiminnasta	45
6.7 Negatiiviset ajatukset kokemusasiantuntijatoiminnasta	47
6.8 Työparitoiminta	49
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	51
LÄHTEET	53
LIITTEET	59
LIITE 1 Haastattelukysymykset	59
LIITE 2 Saatekirje.....	61

LIITELUETTELO

LIITE 1. Haastattelukysymykset

LIITE 2. Saatekirje

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Opiskelijoiden kokemukset kokemusasiantuntijuudesta

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Toipumisorientaation keskeiset periaatteet mukailien Nordlingin toipumisen prosessia

1 JOHDANTO

”Kokemusasiantuntijatoiminta tuo tietoa asiakkaiden ja potilaiden kokemuksista osaksi palveluiden kehittämistä ja asiakastyötä esimerkiksi asiakaslähtöisyyden vahvistamiseksi sekä palveluihin hakeutumisen helpottamiseksi.” (THL. a.)

Opinnäytetyössämme tutkimme sosionomiopiskelijoiden asenteita tulevina ammattilaisina kokemusasiantuntijuutta kohtaan. Idea aiheesta syntyi Mielle ry:n vierailusta opintojaksolla, jossa keskustelimme kokemusasiantuntijuuden ja ammattilaisen kohtaamisen tärkeydestä.

Ääni kokemusasiantuntijuudelle 2020–2022 hankeraportissa (Taipale) kirjataan, että tavoitteina olivat ennakkoluulojen vähentäminen ja kokemusasiantuntijuuden näkyväksi tuominen. Muun muassa Vaasan ammattikorkeakoululle suunnattu Ääni kokemusasiantuntijuudelle -hankkeen kokemusviikot olivat tiedon jakamista tuleville sosiaalialan ammattilaisille.

Tulevina ammattilaisina on hyvä miettiä asenteita ja tunnistaa mahdollisia vaikutuksia sosiaalialan työssä, joka on työtä apua tarvitsevien hyväksi. Asenteet ovat ihmisen vuorovaikutuksessa isossa roolissa ja työelämässä ne voivat vaikuttaa alitajuisesti myös nonverbaalisena viestintänä, vaikka emme niitä tiedostaisi. Arvot ja ennakkokäsitteet vaikuttavat työhömmä ja niiden luomat asenteet voivat olla esteinä hyvälle auttamiselle.

Diakin Tki-toiminnan erityisasiantuntija Susanna Hyväri (2021) kirjoittaa haavoittuvan asiakkaan asemasta, ettei osallisuutta saada aikaiseksi, jos ammattilaiset ovat torjuvia asiakkaiden kriittisille ajatuksille. Kokemusasiantuntijat esittäytyivät 2017 asumispalveluita kehittävässä seminaarissa ja lopussa ammattilaiset osoittivat ylemmyyttään jättäen kysymättä kokemusasiantuntijoilta kysymyksiä loppukeskustelussa (Hyväri 2021). Miten saadaan ammattilainen ja kokemusasiantuntija asiakkaiden edun ajattelussa samalle viivalle?

Kokemusasiantuntijoiden palkkaaminen on melko uusi asia, joten sen vuoksi onkin hyvä selvittää asenteita kokemusasiantuntijuutta kohtaan. On tärkeää saada riittävästi tietoa ja näin laskea kynnyistä toimia yhteistyössä asiakkaan eduksi.

Tutkimassamme aiheessa satunnaisotoksen saaminen perusjoukosta on mahdollista, ja siksi näytteeseen valikoitui Vaasan Ammattikorkeakoulun vuoden 2020 monimuotoryhmän neljä opiskelijaa. Teimme teemahaastattelut sosionomiopiskelijoille, joilla kaikilla on takana usean vuoden työkokemus, kolmella sosiaali- ja terveydenhuollosta.

Opinnäytetyössämme esittelemme ensin tutkimuksellista osuutta. Käymme läpi myös kokemusasiantuntijatoiminnan historiaa, koulutusta sekä kuka kokemusasiantuntija todellisuudessa on. Käsittelemme, miksi kokemusasiantuntijoita on alettu kouluttamaan ja miten kokemusasiantuntijuuteen suhtaudutaan.

Selkeää tutkimuksellista osuutta ei ole, vaan haastattelun aineisto ja teoriaosuus kulkevat käsikädessä halki koko työn. Olemme myös miettineet mahdollisia jatkotutkimuksia työmme lopussa.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Kokemusasiantuntijoiden käyttö mielenterveys- ja päihdetyössä on yleisempää kuin muualla ja siitä puhutaan siellä enemmän. Muilla sektoreilla kokemusasiantuntijoiden käyttäminen on vielä alkuvaiheessa. Kokemusasiantuntija on vakiintunut yhdistysten toiminnassa, mutta sosiaalialan palveluissa ja terveydenhuollossa, missä ihminen kohdataan, on se vielä vähäistä. Hyödynnettäessä ihmisen omaa elämäkokemusta kehitystyössä ja kohtaamisessa, saadaan sairastamisesta tai riippuvuudesta muutoksen kautta sellaista tietoa, mikä tulee vain aidon tai omaehtoisen kokemuksen myötä.

2.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksemme tarkoituksena on tutkia sosionomiopiskelijoiden asenteita kokemusasiantuntijuutta kohtaan.

Erillisissä keskusteluissa kokemusasiantuntijuudesta tuli esille, että olisi mielenkiintoista kuulla, millaisia ennakoasenteita opiskelijoilla on kokemusasiantuntijuudesta. Useat kokemusasiantuntijat ovat vierailleet oppilaitoksessamme kertomassa tarinaansa ja haluammekin kartoittaa, mikä muistijälki näistä vierailuista on syntynyt.

Tavoitteenamme oli saada tietoa siitä, miten opiskelijat kokivat kokemusasiantuntijatoiminnan ja miten ennakoasenteet toimintaa kohtaan ovat muuttuneet opintojen edetessä. Tarkoituksemme oli myös selvittää opiskelijoiden ennakoasenteita koskien kokemusasiantuntijaa ammattilaisen työparina. Kokemusasiantuntijatoiminta on vähitellen yleistymässä eri sektoreilla ja koulutuksia on alettu järjestämään eri paikkakunnilla. Pyrimmekin saamaan tietoa siitä, oliko opiskelijoiden tieto kokemusasiantuntijatoimintaa kohtaan kasvanut ja olivatko asenteet muuttuneet toiminnan yleistyessä.

Oli tärkeää saada tietoa opiskelijoiden asenteista kokemusasiantuntijuutta kohtaan, koska he tulevana ammattilaisina työskentelevät mahdollisesti tulevaisuudessa kokemusasiantuntijoiden kanssa. Halusimme myös kartoittaa, onko asenteissa tapahtunut muutosta, kun opiskelujen aikana on ollut kokemusasiantuntija vierailuja ja viikkoja. Kokemusasiantuntija vierailujen tarkoituksena on ollut luoda positiivinen kuva kokemusasiantuntijuutta kohtaan. Tämän lisäksi on tärkeää saada uuden sukupolven ammattilaiset tietoisiksi kokemusasiantuntijatoiminnasta ja tuomaan sen työkentälle normina. Ammattilaisen asenne kokemusasiantuntijuutta kohtaan voi vaikuttaa asiakkaiden saamaan palveluun.

Kokemusasiantuntijoita pyritään käyttämään monipuolisesti hyödyksi palvelujen kehittämisessä. Kokemusasiantuntijat eivät välttämättä itse käytä enää palveluita, mutta heillä on kuitenkin asiantuntemus aiheesta, ja se perustuu useasti henkilökohtaiseen kokemukseen. Kokemusasiantuntijuus voi olla yksi tapa parantaa asiakaslähtöisyyttä.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä käytimme kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta siten, että haastattelimme neljää sosionomiopiskelijaa. Tämä menetelmä soveltui opinäytetyöhömme, sillä halusimme kartoittaa opiskelijoiden omaa näkemystä sekä kokemusta kokemusasiantuntijuudesta.

Kanasen (2008) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan ilmiötä tai asiaa sanallisin keinoin, kun taas kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus perustuu lukuihin ja isompaan otantaan. Asiaa pyritään myös ymmärtämään syvällisemmin eikä tutkimuksen viitekehys ole sidottu sääntöihin.

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoitus ei ole yleistää tutkittavaa asiaa, vaan se pyrkii selvittämään sitä, mistä tutkittavassa asiassa on kyse. Tutkimusvaiheessa ei myöskään voida laatia kysymyksiä, jotka ovat yksityiskohtaisia.

Kvalitatiivinen tutkimus on hyvä valita silloin, kun tutkittavasta asiasta ei tiedetä vielä paljonkaan. (Kananen 2017, 32–33.)

2.3 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymys helpottaa tunnistamaan tutkimusongelman. Se, mitä saadaan vastaukseksi, ratkaisee ongelman. Tutkimuskysymys on tutkimuksen ohjenuora ja pyrkii auttamaan aineistonkeruussa. Pelkkä tutkimuskysymys ei yksinään riitä, vaan se tarvitsee rinnalleen apukysymyksiä. Teemahaastattelun yhteydessä esimerkiksi keskustellaan aiheista, jotka ovat teemoittain ja olennainen osa tutkittavaa ilmiötä. (Kananen 2017, 60–61.)

Haastattelussamme oli viisi eri aihealuetta, joista muodostettiin kysymyksiä. Yhteensä kysymyksiä on 11. Aihealueet olivat seuraavat:

- Taustatiedot
- Ennakkoasenteet
- Ajatuksia työskentelystä kokemusasiantuntijan kanssa
- Asenteiden muutos opiskelujen edetessä
- Mitä muuta haluaisit kertoa ajatuksistasi tai kokemuksestasi kokemusasiantuntijan kanssa?

2.4 Tutkimuksen kulku

Pohdinnan jälkeen päätimme, että haastatteleamme tutkimukseemme muutamaa opiskelijaa omasta ryhmästä. Suunnitelman edetessä päädyimme haastattelemaan neljää sosionomi opiskelijaa monimuotoryhmästä. Tutkimusluvan saatamme kysyimme neljältä eri opiskelijalta, olisiko heillä kiinnostusta osallistua tutkimukseemme. Jokainen opiskelijoista oli myötämielinen asian suhteen.

Haastattelut sujuivat hyvin. Alkuperäinen suunnitelmamme oli, että jokainen haastattelu tehdään kasvotusten. Erillisten muutosten ja aikataulullisten ongelmien vuoksi toteutimme osan haastatteluista teams sovelluksen kautta, osan kasvokkain. Haastattelut suoritimme yksilöhaastatteluina.

Haastattelimme opiskelijat ensin, jonka jälkeen aloimme tehdä suunnitelmaa siitä, miten etenemme työmme kanssa. Haastattelujen jälkeen meille hahmottui se, mitä haluamme tuoda opinnäytetyössämme esille. Tietyt pääkohdat tutkimukselämme oli ennen haastatteluja, mutta haastattelujen jälkeen ne muotoutuvat selkeämmiksi.

Tutkimuksemme aineisto perustuu haastatteluihin. Saimme erilaisia näkökulmia opiskelijoilta, koska jokaisella heistä oli työkokemusta eri sosiaali- ja terveydenhuoltoalan sektoreilta.

2.5 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelua käyttäen. Haastattelussa käytiin keskustelua kahden henkilön välillä aihe kerrallaan. Molemmat tutkimuksen tekijät haastattelivat opiskelijaa. Olimme miettineet etukäteen teemat, joista keskustelimme haastateltavan kanssa. Teemahaastattelumuotona käytimme tutkimuksessamme yksilöhaastattelua.

Kanasen (2017) mukaan on tavoitteena saada käsitys tutkittavasta asiasta, josta henkilö kertoo. Vastausten perusteella pyritään rakentamaan tutkittavasta asiasta kokonaiskuva.

Teemahaastattelussa jokin aihealue on päätetty, mutta se antaa kuitenkin joustoa siihen, että asiat voivat muuttua haastattelun edetessä. Teemahaastattelulle on ominaista, että haastattelu jakautuu tiettyihin aihepiireihin. Haastattelu pyritään suuntamaan haastateltavien omiin kokemuksiin ja tunteisiin. Teemahaastattelulla pyritäänkin tutkimaan haastateltavien arvoja, asenteita, tunteita ja kokemuksia. Haastattelemalla saadaan myös tutkittavien oma ääni kuuluviin. Se tieto, mitä

haastattelulla saadaan aikaan, on sidoksissa tutkittavaan aiheympäristöön. Teemahaastattelu on myös hyvä valinta silloin, kun tutkittavassa asiassa on kysymyksiä tai asioita, joista haastateltavat eivät itse tiedä paljoa. (Hannila & Kyngäs 2008.)

Teemahaastattelu menetelmänä oli meidän tutkimukseemme sopiva. Se antoi joustoa keskustelulle ja tilanne pysyi rentona. Oli mukava huomata, että haastateltavilla opiskelijoilla oli paljon näkemyksiä aiheesta. Osa aihealueesta oli heille vierasta, mutta siitä huolimatta riitti keskusteltavaa.

Hirsjärvi ja Hurme (2000–2022) tuovat esille, että haastattelussa ollaan suorassa kontaktissa haastateltavan kanssa, mikä helpottaa tiedonhankintaa. Aiheita on myös mahdollista muokata haastattelun aikana. Haastattelu voi motivoida vastaamaan kysymyksiin laajemmin kuin silloin, jos käytössä on pelkkä lomake.

Haastattelut onnistuivat hyvin, vaikka kaksi haastattelusta toteutimme teamsin välityksellä. Haastattelu oli neutraali tilanne, jossa opiskelijat saivat tuoda omia näkemyksiään sekä mielipiteitään esille. Jokainen opiskelija sai kertoa asioista omalla tavallaan ja me tutkimuksen tekijöinä ohjasimme keskustelua.

2.6 Tutkimusaineiston analysointi

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan tutkimuksen analysoinnissa tavoitteena on saada tutkimusaineistosta teorettinen kokonaisuus. Niillä havainnoilla, joita on aikaisemmin saatu ei pitäisi olla merkittävää vaikutusta siihen, miten tutkimusta analysoidaan tai mikä on lopputulos, koska analyysin oletetaan aina olevan aineistolähtöistä. Laadullisen tutkimuksen aineistot voivat olla laajoja, jolloin aineiston käsittely voi tuottaa haasteita. Aineisto tulee muuttaa kirjalliseen muotoon eli litteroida ennen kuin sitä voi analysoida.

Haastattelujen jälkeen litteroimme äänitteet. Haastateltavamme pysyivät aiheessa, mikä auttoi litteroinnissa. Saimme kattavat vastaukset jokaiselta opiskelijalta, jonka vuoksi analysoimme kaikkien opiskelijoiden vastaukset.

Vastaajien henkilötiedot eivät tule missään vaiheessa esiin, vaan he ovat saaneet antaa vastauksensa täysin anonyymeina. Litteroinnin jälkeen kokosimme vastaukset samaan tiedostoon, joka helpotti vastausten analysointia.

2.7 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimus, joka on tieteellinen, on luotettava, uskottava ja eettinen silloin, kun se on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön vaatimalla tavalla. Vastuu siitä, että tutkimus on eettisesti hyväksyttävä, on tutkijalla itsellään. Myös se, millaisia tuloksia tutkimuksesta saadaan, vaikuttaa sen eettisyyteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125–127.)

Hirsjärvi ja Hurme korostavat, että laadukkaaseen lopputulokseen voi pyrkiä heti alussa miettimällä sitä, miten hyvä haastattelurunko rakennetaan. Teemoja voi miettiä etukäteen sekä mahdollisia lisäkysymyksiä, jos aikaa on riittävästi. On myös tärkeää huomioida haastattelun litterointi. Se tulisi tehdä pian haastattelujen jälkeen, eikä siirtää myöhempään vaiheeseen.

Litteroimme haastattelut pian niiden jälkeen. Ajoittain litterointi oli haastavaa puhekieltä muokatessa, mutta pääkohdat löytyivät helposti.

Kertoessamme tutkimuksestamme opiskelijoille toimme esille, että haastatteluun osallistujien henkilöllisyys ei paljastu missään vaiheessa. Muistutimme siitä, että tuhoamme äänitteet asianmukaisesti opinnäytetyömme valmistuttua. Toimme esille sen, mistä tutkimuksessamme on kyse ja kerroimme, että osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Haastateltavamme olivat aikuisopiskelijoita, joten käytännöt olivatkin heille tuttuja.

3 HISTORIA

Suomen Mielenterveysseura on perustettu jo vuonna 1897 ja se on järjestönä edelleenkin toiminnassa. Vuosisadan alussa Suomen Mielenterveysseurassa alkoivat vertaistukipalvelut yhtenä osa-alueena. Nimettömät Alkoholistit perustettiin Suomeen vuonna 1948 (Varsinais-Suomen nimettömät alkoholistit), siellä oli ja on edelleen periaatteena halu lopettaa juominen. Varsinaiset kokemusasiantuntijuiden juuret alkoivat Isossa-Britanniassa 60-luvulla ja siinä oli perustana vertaistuki ja vaikuttaminen. Lähtölaukauksena oli kehitysvammaisten äänen saaminen kuuluviin sekä epäkohtiin puuttuminen.

Vaikka kokemusasiantuntijuus on lähtöisin vertaistuesta, on niiden kohderyhmät erilaisia. Vertaistuksessa ollaan samaa kohderyhmää eli toimitaan toisten kuntoutujien kanssa ja usein vapaaehtois pohjalta. Kokemusasiantuntija taas on oman kohderyhmänsä ulkopuolella, ammattilaisen rinnalla tai sosiaalihuollossa toimivana henkilönä, joka saa työstään palkkaa. (THL 2014.)

3.1 Kokemusasiantuntijuuden juuret

Yhdysvalloissa alkoi 1920-luvulla ns. oma-apuryhminä mielenterveyskuntoutujille vertaistukiryhmiä Rissanen (2007, 170) kirjoittaa. Varsinaiset kokemusasiantuntijuuden juuret alkoivat Isossa-Britanniassa 60-luvulla ja siinä oli perustana vertaistuki ja vaikuttaminen. Lähtölaukauksena oli kehitysvammaisten äänen saaminen kuuluviin ja epäkohtiin puuttuminen. Rissanen (2015, 201) tuo esille, että vasta 1990-luvulla Suomessa kiinnitettiin huomio huono-osaisuuteen laman puhjettua. Tämän myötä mm. järjestöt, kirkko ja vapaaehtoistyö ottivat enemmän osaa niin sanottuun hyvinvointivaltion palveluiden tarjontaan. Valtion talouden heikentyessä myös kokemusasiantuntijuus sai alkusysäyksen.

Kokemusasiantuntijatoiminta on perustunut alun perin kokemuskoulutukselliseen näkökulmaan, jossa on opeteltu kouluttamaan tai kertomaan omasta vammasta

tai sairaudesta. Tätä on tapahtunut esimerkiksi hoitotyössä ja tarkoituksena on ollut vahvistaa henkilökunnan osaamista. Päihdetyössä suuntauksena on ollut kuntoutujien toipuminen yhdessä vertaistensa kanssa. Tämän lisäksi on ollut tärkeää rakentaa omaa kokemustarinaa vertaistensa auttamiseksi. (Hirschovits-Gerz, Sihvo, Karjalainen & Nurmela 2019.)

Kokemusasiantuntijuuden juuret löytyvät erilaisista potilasjärjestöistä, vapaaehtois- tai tukihenkilötoiminnasta sekä vertaistuesta. Termi kokemusasiantuntija on levinnyt valtakunnallisesti tietoon 2000-luvulla, erityisesti se on noussut esiin Mieli 2009- ohjelman myötä.

3.2 Vertaistuki

Vertaistukea antaa samankaltaisessa elämäntilanteessa kamppailevat ihmiset, jotka Mielenterveystalon mukaan voivat kohdata tukihenkilön muodossa, vertaistukiryhmän tapaamisissa tai verkossa tapahtuvien yhteisten keskustelujen kautta tukihenkilön tai -ryhmän kanssa. Vertaistukea on selviytymistarinat samanlaisista haasteista. Kokemusasiantuntija on yhdenlainen vertaistukihenkilö. Rissanen (2007, 171) kirjoittaa vertaistuen saajien ajatuksia; "Siinä on ihan eri kaukupohja, kun vertaiset puhuvat toisilleen ja ottavat kantaa. Vertaiselta otetaan myös vastaan tietoa, asioita ja kokemusta toisella tavalla kuin ammattilaiselta."

Vertaistuessa ihminen kokee, ettei ole yksin asian kanssa vaan joku toinenkin on kokenut saman. Monesti ihminen omassa mustassa pilvessään on niin itsensä sisällä, ettei näe muuta kuin omat ongelmansa tai vikansa. Rissanen (2015, 113) liittää vertaistukeen toisten ymmärtämisen ja huumorin vaikeisiin asioihin, joita on käyty läpi omakohtaisesti. Rissanen jatkaa haastattelujensa pohjalta vastauksia mielenterveyskuntoutujilta, jotka kokevat saaneensa peilata toista kuntoutujaa itseensä ja näkevät normaalin ihmisen, ei sairasta tai diagnosoitua.

Vertaistuen pohjalta toimivat esimerkiksi AA Anonyymit Alkoholistit ja NA Nimettömät Narkomaanit ryhmät. AA:ssa onkin alun perin pyritty toteuttamaan vertaistukea antavien osallistujien osallisuutta. He ovat toistensa vertaistukena kokouksissa, joissa ei ole ns. ammattilaisia mukana, se on toipumisen kokemusten jakamista. Heidän toimintansa pohjautuu toisten auttamiseen siten, että he itse pysyisivät myös raittiina.

3.3 Toipumisorientaatio

Toipumisorientaatio eli recovery on otettu useissa maissa lähtökohdaksi mielenterveyspalveluiden kehittämisessä. Suomessa kiinnostus toipumisorientaatiota kohtaan on myös kasvanut. Aktiivisuuttaan ovat tuoneet esille erilaiset järjestöt ja yhdistykset. (Päihdelinkki 2019.) Toipumisorientaation merkitys ja käyttö näkyy erityisesti mielenterveyskuntoutujien kanssa työskentelyssä.

Toipumiselle on kolme erilaista teoriaa eli kliinisen työn tavoitteiden ja ihmisen oman kokemuksen kautta tai palveluiden näkökulmasta. Toipumisessa auttaa omakohtainen kokemus miellyttävästä elämästä riippumatta siitä, että onko henkilö toipunut kliinisten kriteerien mukaisesti. Ratkaisevaa onkin se, että pystyy elämään elämää, joka on toiveikasta ja tuo tyydytystä, vaikka sairaus olisikin aiheuttanut pysyvämpää haittaa. Toipumisorientaatiossa onkin tärkeää, että käy läpi prosessia esimerkiksi asenteiden, arvojen, tunteiden tai päämäärien kautta. (Nordling 2023.)

Henkilökohtaisessa toipumisessa on tärkeää, että oman toipumisen arviointikriteerit ovat erilaisia. On tärkeää muistaa, että jokaisella on oma tapansa toipua. Toipumisen onnistuminen edellyttää aktiivista toimintaa sekä vastuunottoa omasta toipumisprosessistaan sekä yhteistyötä läheisten ihmisten kanssa. Se, että kykenee tekemään valintoja edesauttaa itsenäisen toiminnan onnistumista. (Nordling 2023.)

3.4 Toipumisen prosessi

Toipumisen prosessi on aina yksilöllinen, mutta prosessissa on eri osia ja vaiheita. Toipumisorientaatiosta on tehty vuonna 2011 kirjallisuuskatsaus Leamyn johtamalla työryhmällä. Tämän perusteella on löydetty viisi eri prosessia, joilla voi tukea omaa henkilökohtaista toipumista. Prosessit ovat: yhteisöllisyys ja kumppanuus, toivo, identiteetti, merkitys sekä voimaantumisen. (Nordling 2023.)

Yhteisöllisyys ja kumppanuus ovat jokaisen elämässä tärkeitä asioita. Se, että kokee kuuluvansa johonkin, tuo varmasti helpotusta toipumiseen. Oman identiteetin löytäminen voi olla ajoittain hankalaa ja se taas vaikeuttaa omaa elämää. Identiteetti saattaa vaihdella elämän eri vaiheissa, joten toipumisen kannalta on tärkeää, että löytää oman identiteettinsä sekä mielenkiinnon kohteensa.

Toipumisorientaatiossa viitekehys pohjaa erilaisiin arvoihin, joita ovat yksilöllisyys, osallisuus, itsemääräämisoikeus sekä ihmisen kasvun mahdollisuus. Ei ole olemassa yhtä teoriaa, jolla voidaan perustella tai selittää toipumisorientaatiota ilmiönä, koska viitekehys on niin monipuolinen. On erilaisia teorioita, joihin toipumisorientaatio perustuu, näitä ovat mm. sosiaalinen konstruktionismi, terveyden edistämisen teorit sekä ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys. Viitekehystä voidaan hyödyntää erilaisten palveluiden kehittämisessä, asiakastyössä sekä työnohjauksessa. Toipumisorientaatiossa korostuvat yksilöllisyys sekä oma identiteetti, osallisuus erilaisissa yhteisöissä, kokemuksellisuuden merkitys, positiivinen mielenterveys sekä toivon merkitys. (THL.b.)

Toipumisorientaatio

Identiteetti	Toivo	Yhteys	Vahvistuminen	Merkityksellisyys
Myönteisyys itseään kohtaan	Motivaatio muutokseen	Vertaistuki	Elämänhallinta	Laadukas elämä ja erilaiset päämäärät
Stigmojen voittaminen	Unelmat	Yhteisöt	Omien vahvuuksien ylläpitäminen	Sosiaaliset suhteet ja roolit
		Sukulaissuhteet		Vastuu omasta elämästä

Taulukko 1. Toipumisorientaation keskeiset periaatteet mukailien Nordlingin toipumisen prosessia.

Toipumisen prosesseja tukevat erilaiset interventiot. Näitä voivat olla erilaiset menetelmät, kuten stressin ja oireiden hallinta, kokemusasiantuntijatoiminnan tuominen eri palveluihin, vertaistoiminnan hyödyntäminen, jaettu asiantuntijuus, erilaiset ratkaisukeskeiset tekniikat sekä motivoiva haastattelu. Tämän lisäksi on hyödynnetty toimintoja, joissa opetellaan elämänhallinnan taitoja, hyödynnetään luovia menetelmiä sekä pyritään tukemaan työllisyyttä. (Nordling 2023, 197–198.)

3.5 Toimintaa ohjaavat lait

Lait määräävät asiakkaan kanssa tehtävää työtä ja ammattilaisen onkin huolehdittava näiden toteutuminen myös kokemusasiantuntijan ollessa esimerkiksi työparina.

Hietala & Rissanen (2015, 51) kirjoittavat Opas kokemusasiantuntija-toiminnasta oppaassa lähinnä vain salassapitovelvollisuudesta. Asiakastyössä eettiset periaat-

teet ovat lähtökohtana ja ne koskevat myös kokemusasiantuntijaa työssään. Sosiaalihuoltolaki on peruslähtökohtana sosionomina työskentelylle. On myös otettava muita lakeja huomioon riippuen missä työskentelee. Sosiaalihuollon ammattihenkilöitä ovat lain (26.6.2015/817) mukaan henkilöt, "jotka ovat tämän lain nojalla saaneet ammatinharjoittamisoikeuden (laillistettu ammattihenkilö)".

3.5.1 Suomen perustuslaki

Pohjana on aina Suomen perustuslaki (L 11.6.1999/731) 6§, jossa taataan yhdenvertaisuus lain edessä, eikä ihmistä saa asettaa eri asemaan vammaisuuden tai terveydentilansa takia. Mielenterveysongelmista kärsivä, kehitysvammainen henkilö tai vaikka päihdeongelmainen ovat samalla viivalla, vaikka taidot käsitellä asioita itse ovat kapeammat. Ammatilaisen on otettava huomioon vallitsevat seikat ja autettava asiakasta hakemaan esimerkiksi tukia tai avustuksia, joihin asiakas on oikeutettu.

3.5.2 Sosiaalihuoltolaki

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) luvussa kaksi, 6§:n mukaan kaikkien hyvinvointialueiden tulee antaa sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta kaikille heidän asukkailleen iästä tai taustasta riippumatta, jos he sitä tarvitsevat.

Lain tarkoituksena on luoda raamit sosiaalihuoltolain alla toimimiseen. Laki edistää sosiaalista turvallisuutta ja edistää hyvinvointia. Laki asettaa sosiaalipalveluille vaatimukset asiakkaan edun takaamiseksi 4:n ja 5§:n mukaisesti. 4§:ssä asiakkaan etu sekä 5§:ssä lapsen etu, niin että ne parhaiten turvaavat asiakkaan tarvitseman tuen toteutumisen.

7b §:ssä todetaan, että mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevä päihdetyö on hyvinvointialueiden sekä kunnan viranomaisten vastuulla ja heidän tulisi kehittää palveluita ja parantaa hyvinvointia yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa. Tässä voi kokemusasiantuntija olla suuressa roolissa omien kokemustensa pohjalta.

3.5.3 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) 1§ lain tarkoituksena on, että ammattilaisena edistämme hyvää kohtelua ja hyvien palveluiden saantia asiakkaille sekä luomalla luottamuksellisia suhteita asiakkaisiin huomioiden heidän lähtökohtansa. Asiakas on oikeutettu saamaan asianmukaisia ja laadullisia sosiaalihuollon palveluita yhteiskunnassamme. Asiakasta on kohdeltava ihmisarvoa, vakaamustansa ja yksityisyyttään kunnioittaen. Asiakkaan mielipiteitä on kuunneltava ikä huomioiden ja yksilölliset tarpeet on otettava huomioon palveluita mietittäessä. Tämän lisäksi tulee huomioida asiakkaan äidinkieli sekä kulttuuritausta.

Asiakkaan palveluntarve (THL.a) on arvioitava ammattilaisen toimesta, eikä asiakkaalla itsellään tarvitse olla tietoa sen määrittämisestä. Viranomaisen on kerrottava asiakkaalle vaihtoehdot ja huomioitava esim. asiakkaan kommunikoinnin haasteet ja otettava tällöin huomioon omaisen tai muut läheisten kertomat asiat, jotka vaikuttavat palvelutarpeen arviointiin. Palveluntarve on arvioitava välittömästi ilman aiheetonta viivytystä, mutta aloitettava seitsemän arkipäivän kuluessa asian vireille tulosta.

4 KOKEMUSASIAANTUNTIJAKOULUTUS

Kokemusasiantuntijatoiminta on lisääntynyt viime vuosina ympäri Suomen. Se, että saa laadukasta kokemusasiantuntijakoulutusta antaa valmiudet toimia erilaisissa kokemusasiantuntijatehtävissä sekä antaa taitoja toimia yhteistyössä ammattilaisen kanssa. Koulutuksia järjestetään eri puolilla Suomea ja ne saattavat poiketa toisistaan sekä kestoiltaan että sisällöltään.

Koulutustoiminta on vakiintunut erilaisten järjestöjen sekä sosiaali- ja terveysalan organisaatioiden toiminnassa. Jotkut oppilaitokset ovat myös ostaneet opetussisältöjä kokemusasiantuntijatoiminnasta. Näitä opetussisältöjä on ostettu toisen asteen koulutuksen tai ammattikorkeakoulujen järjestäjiltä. Kokemusasiantuntijakoulutus ei kuitenkaan ole virallisesti johtanut tutkinnon saamiseen. (Falk, Kurki, Rissanen, Kankaanpää & Sinkkonen, 2013.)

Kokemusasiantuntijakoulutuksen tulisi olla tarkoituksenmukaista. Koulutuksen jälkeen on tarjottava säännöllisin väliajoin myös täydennyskoulutusta. Sisällön tulisi aina vastata tehtävää vaatimustasoltaan, ja tehtävät ovatkin yksilöllisiä ja muotoutuvat asiakkaiden tarpeiden mukaan.

Erilaiset järjestöt ja säätiöt kouluttavat kokemusasiantuntijoita, kuten kokemuskouluttajaverkosto ja mielenterveyden keskusliitto. Lisäksi kokemusasiantuntijoita koulutetaan oppilaitosten kautta. 2000-luvulla koulutuksia ovat järjestäneet kuntien sekä sairaanhoitopiirien erilaiset hankkeet. Tällaisia hankkeita ovat mm. Pohjanmaan Välittäjä- hanke, Etelä-Suomen Mielen avain- hanke, Keski-Uudenmaan kuntien Avomieli- hanke ja Itä- ja Keski-Suomen Arjen mieli- hanke. Nämä ovat olleet osa kansainvälistä mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaa eli Mieli 2009- suunnitelmaa. (Hietala & Rissanen 2015, 29–30.)

Kokemusasiantuntijakoulutusta saisi tuoda enemmän ihmisten tietoisuuteen, koska monelle se on tuntematon käsite. Kokemusasiantuntijoita on jonkin verran työkentällä, mutta olisi järkevää tuoda heidän koulutustaustansa enemmän

esille, koska tieto aiemmasta koulutuksesta kokemuksen rinnalla voi synnyttää enemmän luottamusta.

Kokemuskouluttajat pitävät erilaisia luentoja liittyen sairastamiseen, kuntoutumiseen, asiakassuhteisiin yms. aiheista sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille sekä opiskelijoille. Kokemuskouluttajia käytetään hyödyksi eri oppilaitoksissa sekä sosiaali- ja terveysalan organisaatioissa. (Falk, Kurki, Rissanen, Kankaanpää & Sinkkonen 2013.)

Sosionomiopiskelijoilla, joita haastattelimme ei ollut selkeää tietoa siitä, mitä kokemusasiantuntijakoulutus sisältää. Kuitenkin esiin nousi ajatus, että kokemusasiantuntijakoulutuksessa korostetaan ja käydään läpi kokemusasiantuntijan omaa tarinaa ja opetellaan kertomaan siitä luonnollisesti. Opiskelijat myös ajattelivat, että koulutus saattaa olla melko lyhyt.

Opiskelijat pohtivat myös sitä, valvotaanko kokemusasiantuntijatoimintaa jonkin luparekisterin, kuten sosiaali- ja terveysalalla Valviran kautta. Kaiken kaikkiaan opiskelijat toivoisivat enemmän tietoa kokemusasiantuntijatoiminnasta ja koulutuksesta.

Pääosin kokemusasiantuntijakoulutus koetaan hyödyllisenä, ja se alkaakin olemaan vaatimus henkilöltä, joka haluaa toimia kokemusasiantuntijana. Kokemusasiantuntijalla tulee olla valmiuksia toimia tilanteessa kuin tilanteessa, jolloin kouluttautuminen ja sieltä saatu tieto on äärimmäisen tärkeää. Se tieto ja valmiudet mitä koulutuksista saa, suojaa myös kokemusasiantuntijaa itseään rankoilta kokemuksilta ja tarinoilta. (Kostiainen, Ahonen, Verho, Rissanen & Rotko 2014.)

4.1 Koulutuksen sisältö

Hietala & Rissanen (2015) tuovat esille oppaassaan kokemusasiantuntijatoiminnasta, että kokemusasiantuntijana toimiminen perustuu aina yksilön omaan kokeemukseen, mutta se ei anna valmiuksia erilaisiin tehtäviin tai rooleihin. Kokemusasiantuntijat voivat toimia vaihtelevissa rooleissa, kuten julkisella tai kolmannella

sektorilla, eri oppilaitoksissa, vertaisohjaajina sekä ammattiauttajien ja päättäjien kanssa. Koulutuksessa tulisi siis antaa ja lisätä tietoa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmästä, palveluista sekä kouluttajana toimimisesta. Myös kuntoutuksen näkökulmaa olisi hyvä tuoda esille.

Kokemusasiantuntijatoiminta on hyvin monipuolista, jonka vuoksi se asettaa haasteita koulutuksen sisällölle. Koulutuksen tulee sisältää teoretietoa sekä erilaisissa tehtävissä vaadittavia taitoja ja valmiuksia työhön. Haasteena on myös se, että tehtävät muotoutuvat yksilöllisesti. Kokemusasiantuntijoiden omat kiinnostuksen kohteet sekä pohjakoulutus vaihtelevat. Koulutuksen järjestäjä tosin voi asettaa kriteerit sisällölle, mutta kuitenkin ajatellaan kokemusasiantuntijaksi haluavan tietävän itse oman jaksamisensa rajat ja valmiudet koulutuksen onnistumiseksi. (Hietala & Rissanen 2015.)

Hietala & Rissanen kirjoittavat, että koulutuksen tavoitteena on antaa valmiuksia toimia yhteistyössä eri sosiaali- ja terveydenalan ammattilaisen kanssa. Oman tarinan kertominen on yksi kokemusasiantuntijan tärkeimmistä työvälineistä. Tämän vuoksi oleellinen tavoite koulutukselle on oman elämäntarinansa työstäminen. On myös tärkeää tukea osallistujien voimaantumista sen suhteen, että he siirtyvät palvelujen vastaanottajista toimijoiksi. Koulutukseen osallistujille oman tarinan kertominen on osa kuntoutumista, se on myös kokemusten sekä toivon jakamista, erityisesti vertaistukea.

Kokemustoimintaverkosto tuo esille verkkosivustollaan kokemusasiantuntijakoulutuksen erilaisia sisältöjä. Koulutus voi esimerkiksi sisältää tutustumista, toiminnan esittelyä, käsitteiden läpikäyntiä, puheenvuoroja sekä ennakkotehtävien purkua. Koulutuksessa käydään läpi kokemustoimijan tavallisimmat toimintaympäristöt, roolit ja kohderyhmät. Esiintymis- sekä vuorovaikutustaitojen opettelu on myös tärkeä osa koulutusta. Koulutuksessa tulisi myös huomioida tilaajatahojen esittäytyminen sekä tuoda esille erilaisia mahdollisuuksia, joita kokemusasiantuntijatoiminta tuo. Koulutus sisältää erilaisia tehtäviä, joita käydään läpi koko koulutuksen ajan.

4.2 Koulutuksen kesto

Vuoden 2019 alusta kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen osatutkinto on ollut osa kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkintoa. Tutkinnon kesto on ollut 20 opintopistettä. Tämä on valinnainen tutkinnon osa ja tätä tarjoaa noin 60 oppilaitosta, jotka ovat saaneet erillisen järjestämisluvan koulutukselle. Koulutus on rajattu prosessi, joka mahdollisesti innostaa osallistujia hankkimaan vielä lisää osaamista kokemusasiantuntijatoimintaa kohtaan. Tämä koulutuskokonaisuus kerryttää ammattitaitoa, koska saat kokemusta toimia kokemusasiantuntijana. (Hirschovits-Gerz, Sihvo, Karjalainen, Nurmela 2019.)

Koulutetut kokemusasiantuntijat ry ilmoittaa verkkosivuillaan, että sen järjestämä koulutus kestää noin neljä kuukautta ja lähiopetustunteja on minimissään 50.

Tapaamisia järjestetään yhdestä muutamaan kertaan kuukaudessa. Koulutuspäivien pituudet vaihtelevat myös. Koulutuksessa voi olla sekä pakollisia että vapaaehtoisia osioita ja kesto vaihtelee tehtävien vaativuuden sekä kokemusasiantuntijoiden tarpeiden mukaan. Koulutusta voidaan toteuttaa joko lähi- tai monimuoto-toteutuksena. Siihen voi sisältyä erilaisia ryhmätapaamisia, vierailuja, luentoja keskusteluja, etätehtäviä yms. Kouluttajina toimivat eri alojen asiantuntijat. (Hietala & Rissanen 2015.)

Tutkiessamme järjestäviä tahoja, oli havaittavissa, että koulutuksen kesto vaihtelee paikan mukaan. Koulutukset voivat kestää muutamasta päivästä useampaan kuukauteen.

Mielestämme olisi tärkeää, että koulutuksilla olisi selkeät rajat. Koulutuskulttuuri voisi olla ohjattua jopa ylemmältä taholta. Nyt nimitystä kokemusasiantuntija voidaan käyttää esimerkiksi asumisyksikön asukkaasta, joka ohjaa uusia asukkaita tai henkilökuntaa uudessa paikassa asukkaan näkökulmasta. Tämä voi olla ajatuksena hyvä, esim. asiakkaan kuntoutuksen kannalta, mutta onko sana koulutusasiantuntija oikea, kun ajatellaan kokonaisuutta ja lähtökohtia.

Onko koulutuksesta saatava tieto ja taito riittävää, jos koulutus kestää vain muutamian päivän? Työtä tehdään asiakkaan hyväksi, jolloin on tärkeää, että kokemusasiantuntijan osaamiseen voi luottaa. Asiakkaat käyvät läpi arkojakin aiheita, jolloin asiantuntijan toimimisella on suuri merkitys. Luottamussuhteen syntyminen on tärkeää eikä sitä synny, jos osaaminen on epävarmaa tai puutteellista. Olisi mielestämme tärkeää, että koulutuksen sisältö pysyisi samana paikasta riippumatta. Mielestämme kokemusasiantuntijatoimintaa tuodaan melko vähän esille, joten tässä olisi myös parannettavaa. Toki asia on vielä melko uusi, joten tiedottaminen kehittyy koko ajan. Kokemusasiantuntijatoimintaa ja koulutusta voisi lähteä tuomaan enemmän esille jo nuorille opiskeluvaiheessa. Tiedottamisessa voisi myös miettiä sosiaalisen median mahdollisuutta.

Tutkiessamme eri hyvinvointialueiden internet sivuja, oli havaittavissa, että kokemusasiantuntijatoiminta oli osa hyvinvointialueiden palveluita. Toimintaa oli avattu jonkin verran ja kerrottu, että kokemusasiantuntija on mahdollista tilata tarpeen mukaan. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueella järjestetään koulutusta syksyllä 2024 mielenterveyden ja riippuvuuden sektorille.

Nykyään koulutukseen voi hakeutua myös opintopolun kautta. Koulutus voi olla osana ammattitutkintoa. Koulutukset kuitenkin eroavat toisistaan paikkakunnittain.

4.3 Palkkaus ja palkkiot

Yleisin tapa on, että kokemusasiantuntijan toimeksiantaja, kuten luennon yms. tilaaja, kokemusasiantuntijaa työllistävä yksikkö tai kehittämishanke korvaa tehtävän vaatimuksen mukaisen korvauksen, joka on veronalainen. On tärkeää, että työnantaja on tietoinen siitä, miten korvauksen laatu määritellään. Korvaus voi olla joko palkka tai työkorvaus. Korvauksen laatu vaikuttaa siihen, miten työnantajavelvollisuudet määräytyvät verotuksessa. Mikäli korvaus on palkka, työnantajan maksettavaksi tulee myös sosiaaliturvamaksu. Se miten määräytyy, onko kyseessä työ vai työkorvauksen edellytyksenä oleva toimeksiantosuhde riippuu siitä,

millainen on osapuolten välisen sopimuksen sisältö ja tarkoitus. Palkkaa on siis se korvaus, mitä maksetaan työstä, joka on tehty työ- tai virkasuhteessa. Työkorvaus taas on palkkio tai korvaus siitä, mitä saa tehdystä työstä, tehtävästä tai palvelusta. (Hietala & Rissanen 2015.)

Kokemusasiantuntijat ovat käyneet koulutuksen ja heidän tietonsa on arvokasta, joten he ansaitsevat tekemästään työstä kunnon korvauksen. Palkkio voi olla myös arvostuksen osoitus, mutta motivoiko se työskentelemään kokemusasiantuntijana kovin pitkään. Palkkiot vaihtelevat paikoittain ja niissä voi olla isojakin eroavaisuuksia.

Palkkioiden ja palkkojen maksamiseen liittyy haasteita, joita tulisi kehittää. Tämän lisäksi kokemusasiantuntijana toimiminen on vaikea sovittaa yhteen erilaisten sosiaaliturvaetuuksien sekä ansiotulojen kanssa. Tämä on ajoittain osoittautunut todella ongelmalliseksi. On mahdollista, että osa-aikatyötä tekevä kokemusasiantuntijatoimintaan osallistuva voi viivästyttää ja vaarantaa pääasiallisena tulona olevia sosiaaliturvaetuuksia. Nämä toimeentuloon vaikuttavat ongelmat voivat vaikeuttaa kokemusasiantuntijoiden mahdollisuuksia osallistua erilaiseen hyvinvointia ja palveluita kehittävään toimintaan.

Kokemustoiminta on järjestöjen kautta tapahtuvaa vapaaehtoistyötä. Tämän vuoksi ei toiminnalle ei ole määriteltyä palkkiosuositusta. Eri organisaatioilla, kuten sairaaloilla tai oppilaitoksilla on omat linjauksensa maksettavasta palkkiosta. Kokemustoimijalla itsellään on oikeus määritellä ja sopia tilaajan kanssa palkkiostaan. On kuitenkin huolehdittava, että työstä ei aiheudu kuluja kokemustoimijalle. Tällaisia kuluja ovat esimerkiksi matka- ja ruokailukulut. Tilaajan tulisi hoitaa nämä kulut, että ne eivät jää kokemustoimijalle itselleen. (Kokemustoimintaverkosto. b)

4.3.1 Vakuutukset

Kokemusasiantuntijoilla on oikeus siihen, että työnantaja huolehtii heidän työhönsä liittyvästä turvallisuudesta ja vakuutuksesta. Voi olla, että vastuuvakuutus

on tarpeen. Vakuutusturva, joka julkisella taholla on, kuten hyvinvointialueilla tai kunnalla kattaa myös ne kokemusasiantuntijat, joilla ei ole niihin työsuhdetta. Kun taas vapaaehtoistoiminnassa vakuutus ei korvaa mahdollisia tapaturmia tai erillisiä vahinkoja. Vakuutusturvan ulkopuolelle jäävät ne kokemusasiantuntijat, jotka työskentelevät toimeksiantosopimuksella. Toimeksiantosopimus tarkoittaa sitä, että kokemusasiantuntija ei ole asiakas eikä työsuhteessa oleva työntekijä. Työnantajan olisi tärkeää kuitenkin huolehtia siitä, että kokemusasiantuntijalla on vakuutus tehtävän mukaan. (Hietala & Rissanen 2015, 51–52.)

Kokemusasiantuntija toimii kuitenkin työtehtävässä ja erilaisten asiakkaiden parissa, joten vakuuttaminen olisi tärkeää. Tilanteet voivat olla haastavia ja vaatia ponnisteluja, joten mahdollisuus erilaisiin tapaturmiin on suuri. Tieto siitä, että on vakuutettu tuo varmasti myös turvaa kokemusasiantuntijalle itselleen.

4.3.2 Työsopimukset

Hietala & Rissanen (2015) tuovat esille oppaassaan kokemusasiantuntijatoiminnasta, että kokemusasiantuntija voi työskennellä työsuhteessa tai jonkin yhdistyksen kautta. Tämän lisäksi kokemusasiantuntija voi työskennellä toimeksiantosopimuksella, jolloin hän ei ole työsuhteessa tahoon, joka on sopimuksen tehnyt. Tällöin esimerkiksi työterveyshuolto on puutteellista.

On myös mahdollista toimia kokemusasiantuntijana vapaaehtois- tai harrastustoiminnassa. Tällöin kokemusasiantuntija ei ole sidoksissa mihinkään eikä ole oikeutettu erilaisiin etuuksiin.

Sopimuksen sisältö määrittyy sen mukaan, onko osapuolten välille syntynyt työ vai toimeksiantosuhde (Hietala & Rissanen 2015).

4.4 Eettisyys ja käytännön kysymyksiä

Eettiset periaatteet määrittelevät työtä sosiaalialalla ja sen pohjalta on luotu arvot ja normit toiminnalle. Eri lait sanelevat sitovat ja velvoittavat asiat, jotka rajaavat

työtä sosiaalialalla, eettiset periaatteet sen sijaan eivät ole oikeudellisesti sitovia. Eettiset periaatteet kuitenkin ohjaavat työtämme ja luovat sosiaalialalle työn kulmakivet. Edistämme yhdenvertaisuutta haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien osalta ja vaikutamme yhteiskunnallisiin asioihin heidän äänenään. Toimimme ihmisoikeussäädösten mukaisesti sekä työskentelemme sosiaalialan arvojen mukaisesti ja tasa-arvoisesti asiakastyössä.

Kokemusasiantuntijoiden hyödyntämisestä asiakastyössä on vielä monia kysymyksiä, joihin ei ole selkeitä sääntöjä. Maksetaanko palkkaa vai palkkiota, voiko kokemusasiantuntijana työskentely vaikuttaa muihin sosiaaliturvaetuuksiin, joita henkilö voi saada. Kokemusasiantuntija voi olla esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeellä ja saada etuutta, joten vaikuttaako palkkion määrä etuuksien saamiseen.

Roolin määrittäminen kokemusasiantuntijan ja viranomaisen kesken on epäselvää ja siihen liittyvien vastuukysymysten jakaminen. Ammattilaisella on tietenkin vastuu tekemästään työstä, mutta toiminnassa, keskusteluissa ym. vastuunjako voi olla epäselvää. Voivatko nämä kaikki asiat vaikuttaa kokemusasiantuntijan ottamiseen työpariksi? Vakuutukset sekä työ sopimukset ovat myös käytännön asioita, joihin ei ole selkeää ratkaisua.

Kokemusasiantuntijatoiminnan eettiset kysymykset liittyvät pääosin Oravasaaren ja Nikulan (2022) mukaan koulutukseen, palkkaukseen tai eettisiin ohjeisiin liittyen.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos on pyrkinyt selvittämään koulutuksen järjestäviä tahoja ja koulutuksen kestoa ja laajuutta. Koulutusten toteuttajat sekä niihin osallistujat eivät ole yksimielisiä siitä, pitäisikö kokemusasiantuntijoita kouluttaa vai hyödynnettäisiinkö kokemusta ilman koulutusta. Tämä voikin olla eettinen kysymys. (Oravasaari & Nikula 2022.)

Koulutettujen kokemusasiantuntijoiden ry:n (KoKoa:n) mukaan koulutuksen minimin tulisi olla kuitenkin 50 lähiovetustuntia. Olisi tärkeää, että koulutus jakautuisi neljään eri kuukauteen.

Palkkaus puhuttaa paljon kokemusasiantuntijoiden keskuudessa. Se voi vaihdella vapaaehtoistyöstä kohtuullisiin korvauksiin. Jotkut ovat saaneet palkkioksi erilaisia tavaroita. Palkkauksen suhteen eettisyys nousee esille siinä, että pyytääkö tilaaja kokemusasiantuntijan tekemään työtään vapaaehtoisena toimijana vai suhtautuuko tilaaja kokemusasiantuntijaan työntekijänä, joka ansaitsee työstään sitä vastaavaa palkkaa. (Oravasaari & Nikula 2022.)

Mielestämme on hyvä miettiä eettisyyttä ja onko oikein pyytää toista tekemään työtä ilman, että hän saa siitä korvauksen. Mikäli haluaa toiminnan jatkuvan, olisi siitä kohtuullista maksaa palkkaa työn vaativuuden mukaan.

4.5 Kasvu kokemusasiantuntijaksi

Se, että toimii kokemusasiantuntijana, on haastavaa sekä vaativaa. Kuitenkin se voi olla omalla tavallaan voimaannuttavaakin. Vaatii kypsyyttä sekä tietotaitoa, että voi muuttua kuntoutujasta kokemusasiantuntijaksi. Muutoksessa edesauttaa oman toipumisprosessin loppuun vieminen sekä haastavasta elämäntilanteesta tai kokemuksista oman itsensä etäännyttäminen. Vaatii kuitenkin koulutusta tai valmennusta, että oman kokemuksen voi muuttaa asiantuntijuudeksi. Se, että pysyy muutokseen, vaatii henkilöltä itsetutkiskelua sekä oman itsensä tuntemista. Pelkkä koulutus ei riitä siihen, että tulee kokemusasiantuntijaksi, vaan se vaatii ajan hermoilla pysymistä, keskusteluja eri ihmisten kanssa, kokemusten jakamista eri toimijoiden parissa sekä reflektointia toiminnastaan. On myös tärkeää osata kyseenalaistaa asioita ja tuoda esille omia näkemyksiään. Kehittyminen vaatii säännöllistä työhajausta, tukea sekä toimivan asiakassuhteen. (Laitila & Lassila 2009–2015.)

Kokemusasiantuntijan työkokemus voi olla vaihteleva. Ei ole tarkkaan määritelty sitä, mikä koulutus taustalla tulisi olla. Tärkeää toiminnassa on, että osaa kertoa omaa tarinaansa ja jakaa omaa kokemustaan erilaisista elämäntilanteista, sairaudesta tai vammasta.

5 KUKA ON KOKEMUSASIAANTUNTIJA

Kokemusasiiantuntija on henkilö, joka on itse kohdannut esimerkiksi sairauden tai kriisin ja selvinnyt siitä. Hän sanoittaa asiakkaan ongelmaa ja elämää, sekä auttaa palveluiden kohdentamisessa oman kokemuksensa kautta. Kokemusasiiantuntija on toivon luoja. Kokemusasiiantuntijaksi koulutaudutaan ja saadaan siitä ammatti tai lisätyö itselle. Kokemusasiiantuntijuus on vielä työkentällä vähäistä ja asenteet heitä kohtaan vaihtelevat. Kokemusasiiantuntija työparina on tulevaisuutta, mutta siihen tarvitaan asenteiden muutosta ja kynnyksen madaltamista.

Kokemusasiiantuntijalla on tietoa ja kokemusta sairastamisesta, hoidon piirissä olosta, mahdollisesta kuntoutuksesta tai esimerkiksi julkisten palveluiden käytöstä. Kokemusasiiantuntija osaa kertoa omakohtaisen kokemuksen siitä, mikä häntä tai hänen omaistaan on auttanut selviytymään tai kuntoutumaan. (Hietala & Rissanen 2015, 14.)

Kokemusasiiantuntijat voivat toimia ammattilaisten työparina monella eri sektorilla. Tällainen työparitoiminta kokemusasiiantuntijan sekä ammattilaisen välillä edellyttää keskinäistä luottamusta, toisen tuntemista sekä hyvää keskinäistä kemiää. Se, että työpari kehittyy hyväksi, edellyttää pitkää ja tavoitteellista prosessia. (Hietala & Rissanen 2015, 12.)

Kokemusasiiantuntijan kokemukset erilaisia sairauksia kohtaan tai niiden vaikutuksista elämään auttaa asiakasta toipumisessa. Kokemusasiiantuntijalla on myös omakohtaista kokemusta palvelujärjestelmistämme ja nimenomaan asiakkaan näkökulmasta.

5.1 Kokemusasiiantuntijana työskentelyn edellytykset

Työskentely kokemusasiiantuntijana edellyttää tavoitteiden asettamista sekä itselleen määriteltäviä tehtäviä. On tärkeää luoda hyvä suhde asiakkaisiin, joiden kanssa työskentelee. Keskinäisen luottamuksen rakentaminen sekä luottamuksellinen

vuorovaikutussuhde auttavat työskentelyssä. Se, että luottamussuhde muodostuu, vaatii kokemusasiantuntijan omien kokemusten avaamista. On myös tärkeää asettua vertaissuhteeseen asiakkaiden kanssa, joita kohtaa ja tuoda esille osallisuuden mahdollisuuksia. Kohtaamisille sekä vuorovaikutukselle olisikin tärkeää löytää muotoja, jotka edesauttavat osallisuutta sekä tuottavat yhteisiä kokemuksia. Haasteena saattaa kuitenkin olla se, että asiakkailla on ollut toistuvia pettymyksiä. On siis tärkeää miettiä, miten heidän uskonsa ja luottamuksena saadaan vahvistumaan siihen, että heillä itsellään on vaikutusmahdollisuus eri asioihin. (Pohjola, Kairala, Lyly & Niskala 2017.)

Alussa voi olla haastavaa jakaa kipeitäkin asioita, koska luottamussuhde ei ole vielä vahva. Toisinaan ihmiset avautuvat helpostikin, jos he eivät ole saaneet kertoa kokemuksistaan tai haasteitaan. Täytyy kuitenkin muistaa antaa asiakkaalle tilaa ja mahdollisuus edetä omaan tahtiinsa. Se, että on aidosti läsnä auttaa jo paljon.

Kokemusasiantuntijat voivat tuoda erilaisia näkökulmia sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä muihinkin yrityksiin erilaisin tavoin. Asiakkaiden tai potilaiden haasteita tai kokemuksia voidaan ymmärtää paremmin, mikäli kokemusasiantuntija on läsnä. Heillä on myös mahdollisuus tuoda lisää tietoa asiakkaille erilaisissa tilaisuuksissa tai tapahtumissa. (Kokemustoimintaverkosto. a)

Kokemusasiantuntija ei pyri kilpailemaan tiedoillaan ammattilaisia vastaan eikä ottamaan roolia asiakkaan elämässä, vaan täydentää ja auttaa ammattilaista sellaisten tietojen lisäämisessä, mitä ei löydy ns. ”kansien välistä”.

On myös tärkeää ymmärtää asiakkaan kokonaisvaltainen tilanne, ja osata asettua hänen asemaansa. Ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden työskentelytapa voi erota juuri siinä suhteessa, että ammattilaisella ei ole omakohtaista kokemusta tilanteista tai sairauksista. Kokemusasiantuntijan omat kokemukset ja ajatukset voivat tuoda asiakkaalle turvaa pelottavien asioiden tai tilanteiden kohtaamisessa.

Opiskelijoiden ajatukset siitä, millaista osaamista kokemusasiantuntijalta vaaditaan, olivat hyvin yhteneväisiä. Kokemusasiantuntijan tulisi osata puhua ja kertoa omaa tarinaansa ymmärrettävästi. Koettiin tärkeänä, että kokemusasiantuntijalla olisi palveluosaamista. Asiakkaan kohtaaminen sekä kuunteleminen on äärimmäisen tärkeää. Kokemusasiantuntijan oma kokemus täytyy olla loppuun käsitelty, että se ei vaikuta asiakkaan kanssa työskentelyyn.

Opiskelijat nostivat esille, että kokemusasiantuntijan ymmärrys toisen tilannetta kohtaan on isossa roolissa. Kokemusasiantuntijan täytyy osata antaa myös tilaa toiselle eikä tuoda itseään liikaa esille. Kokemusasiantuntija toimii määrättyllä tavalla myös muille vertaistuen antajana. On tärkeää olla avarakatseinen asiakasta kohtaan.

5.2 Alat, joilla kokemusasiantuntija voi työskennellä

Kokemusasiantuntija voi työskennellä usealla eri sektorilla. Näitä mahdollisuuksia ovat muun muassa eri sairaalat, oppilaitokset ja palvelualueiden yritykset. Tehtävät voivat olla monenlaisia ja laajoja. Jatkokouluttautuneilla kokemusasiantuntijoilla on mahdollisuus toimia vaativimmissakin tehtävissä. (Kokemustoimintaverkosto. a)

Opiskelijoilla oli selkeä näkemys siitä, missä kokemusasiantuntijat voivat työskennellä. Sosiaali- ja terveysala nousi selkeimmin esille, erityisesti mielenterveys- ja päihdetyö. Haastattelujen edetessä opiskelijat olivat kuitenkin sitä mieltä, että kokemusasiantuntija voisi työskennellä millä tahansa alalla, jossa ihminen voi saada apua vertaiseltaan.

5.2.1 Sosiaali- ja terveysala

Yleisimmin kokemusasiantuntijoihin voi törmätä mielenterveys- ja päihdetyössä. Kokemusasiantuntijatoimintaa on myös lapsi- ja perhepalveluissa sekä lastensuojelussa. Erilaisten järjestöjen kautta kokemusasiantuntijatoiminta on lisääntynyt. Jalkautuminen hoitotyöhön sekä sairaalamaailmaan on myös kasvanut.

Sosiaali- ja terveysalalla kokemusasiantuntijoiden toiminta-alueen muodostavat erilaiset järjestöt, kehittämishankkeet, palvelujärjestelmä (eri palvelujen tuottajat), muut organisaatiot ja terveysalojen oppilaitokset (Huuskonen 2020).

Raivio & Raivio (2020) kertovat oppaassaan toipuva mieli, opas toipumisorientaatioon siitä, että kokemusasiantuntijuus on tällä hetkellä mielenterveystyössä isossa roolissa, joka saattaa levitä pian viranomaistaholle saakka. Alan kolutusta pyritään myös koko ajan kehittämään. Kokemusasiantuntijatoimintaa kuitenkin hankaloittaa se, että toiminnan rahoittajia ei löydy helposti. Kokemusasiantuntijat voivat kertoa tarinaansa erilaisin tavoin, kuten taiteen tai musiikin keinoin. He voivat myös tuoda esiin omia ideoitaan, jotka kokevat toimiviksi erilaisten haasteiden ratkaisemiseksi.

Lastensuojelussa kokemusasiantuntijuus on yleistymässä. Lastensuojelun tulevaisuuden suunnitelmissa nähdään, että kokemusasiantuntija voisi olla osana palveluita eikä vain kehittämisessä hyödynnettävänä apuna. Työhön lastensuojelussa vaikuttaa paljon myös se, miten kokemusasiantuntijatoiminta on muuttumassa kokonaisvaltaiseksi asiakkaiden osallisuutta silmällä pitäen. Lastensuojelussa kokemusasiantuntija on kertonut kokemuksistaan tai omasta tarinastaan, kuitenkin koulutuksen myötä on mahdollista, että kokemusasiantuntijan rooli muuttuu. Roolin muuttuessa kokemusasiantuntija voi olla vaikuttaja, vertainen tai esimerkiksi asioiden uudelleen luoja. Tällöin kokemusasiantuntija voi käyttää kokemuksiinsa enemmän hyödyksi vanhempien tukemisessa ja palvelujen eteenpäin viennissä. (Holmi, Hokkila & Lönnqvist 2022.)

Kokemusasiantuntijatoimintaa tulisi hyödyntää enemmän terveydenhuollossa, kuten sairaaloissa. Sairaaloihin on jalkautunut OLKA toimintaa, joka tarjoaa verstaistukea sairastuneille, vammautuneille tai heidän läheisilleen.

5.2.2 Oppilaitokset

Oppilaitokset voivat järjestää erilaisia tuokioita tai tehtäviä, jossa kokemusasiantuntijat ovat mukana. Kokemustoimijat voivat myös olla osana erilaisia simulaatio-opetuksia, joissa käydään läpi todenmukaisia tilanteita. Eri ammattikorkeakouluissa tai yliopistoissa on seminaareja ja paneeleita, joissa keskustellaan. Kokemusasiantuntijoita voidaan hyödyntää näissä, koska he pystyvät tuomaan esille omat kokemuksensa sekä näkemyksensä. Ne ovat myös todenmukaisia. Kokemusasiantuntija voi olla osa myös opiskelijoiden opinnäytetyötä. Asiantuntija voi olla esimerkiksi tutkimuksen haastateltava. (Kokemustoimintaverkosto. a)

Näkisimme, että kokemusasiantuntijoita voisi hyödyntää enemmän opetuksessa. Heidän tarinansa avaa varmasti opiskelijoiden silmiä sekä laajentaa näkökulmia. Esimerkiksi Vaasan ammattikorkeakoulussa on ollut kokemusasiantuntijoiden teemaviikko, jolloin eri kokemusasiantuntijat ovat käyneet luennoimassa oppitunneilla.

Mielestämme kokemusasiantuntijaluennot ovat opiskelijoille oiva paikka kohdata sairaudesta tai vammasta kärsinyt ihminen. Sairaus tai vamma voi olla myös kokemusasiantuntijan läheisellä. Suhtautuminen kokemusasiantuntijoihin voi olla hyvin erilaista opiskelijoiden keskuudessa ja muuttua opintojen edetessä. Tietotaidon karttuessa asenteet voivat muuttua kokemusasiantuntijoita ja heidän kertomuksiaan kohtaan.

5.2.3 Palveluala

Kokemustoimintaverkostossa arvioidaan, että kokemusasiantuntijatoiminnalla voi olla iso merkitys palvelualojen yrityksille. He voivat arvioida palveluita sekä toteuttaa niitä. Kokemusasiantuntijat voivat pyrkiä kehittämään palveluita sekä suunnittelemaan sopivia tiloja toiminnalle. Kokemusasiantuntijat voivat tarvittaessa kouluttaa henkilökuntaa.

Ajattelemme, että eri palvelualojen yritykset voivat tarvita näkemystä ja kokemusta oman tarinan kautta, etenkin silloin, kun täytyy selvittää haastavista tai kuormittavista tilanteista.

5.2.4 Media-ala

Kokemusasiantuntijat voivat toimia myös media-alalla. Heillä voi olla erilaisia podcasteja, joissa kertovat omaa tarinaansa. Kokemusasiantuntijat voivat käyttää myös sosiaalista mediaa työkanavanaan, jossa voivat tuoda esille omia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Sosiaalisella medially on iso vaikutus ihmisiin, etenkin nuoriin, jolloin se on hyvä paikka tuoda toimintaa esille. Blogit sekä haastattelut voivat olla väline, jonka avulla kokemusasiantuntija tuo ääntänsä kuuluviin. (Kokemustoimintaverkosto. a)

5.3 Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen

Kokemusasiantuntijatoiminta on tulevaisuutta ja kehittyy koko ajan. Tulevaisuudessa kokemusasiantuntija voi olla osana erilaisten palvelujen kehittämisessä. Kokemusasiantuntija voi olla myös asiakkaiden tai muiden tukea tarvitsevien ”äänänenä” eli puolestapuhujana.

Luottamussuhteen syntyminen kokemusasiantuntijan ja viranomaisen välillä vaatii hyvää vuorovaikutusta, yhtenäisiä toimintatapoja, yhdenvertaisuuden kunnioittamista sekä vastavuoroisuutta. On myös tärkeää luoda avoin ilmapiiri, jolloin jokainen voi olla oma itsensä.

Voisiko kokemusasiantuntijoiden taitoa hyödyntää erilaisten koulutusmateriaalien valmistuksessa? Tietotaidoista olisi varmasti hyötyä oppilaitoksille sekä työpaikoille. Materiaalista ja koulutuspaketeista tulisi maksaa kohtuullinen korvaus. Tällöin koulutuksiin saataisiin omakohtaisia kokemuksia, vaikka kokemusasiantuntija ei itse olisi läsnä. Kokemusasiantuntijoita voisi myös ottaa mukaan eri hankkeisiin eri sektoreilla.

6 TYÖSKENTELY KOKEMUSASIAANTUNTIJAN KANSSA

Sosiaalialalla ajatellaan monesti viranomaisen olevan tiedon ammattilainen. Hän pyrkii tietotaidollaan tunnistamaan asiakkaan, mutta näin hän ulkoapäin sanoittaa asiakkaan toiveet. Asiakasta ei kuulla eikä selvitetä, mitä hän oikeasti toivoo ja tarvitsee. Ymmärtämällä asiakasta, ihmistä edessään voidaan paremmin osallistaa häntä itseään toimimaan omassa elämässään. Kokemusasiantuntija, joka itse on kokenut saman asian, voi tuoda yhtälöön lisäarvoa, kuten kehittämällä palveluita ja tuomalla oman kokemuksensa suunnitteluun.

Työparitoiminnasta kirjoittaa Hietala ja Rissanen oppaassa kokemusasiantuntija-toiminnasta (2015, 24), että toiminnan onnistuminen edellyttää hyvää luottamussuhdetta ja kemiaa sekä työparin tutustumista toisiinsa ennen yhteistyötä. On koettava turvallisuuden tunnetta ja avointa vuorovaikutusta työskennellessä yhdessä. Aitoon keskinäiseen yhteistyöhön kuuluu ennakoasenteiden tuntemista itsessään ja niistä irtautumista, mutta myös selkeät työnjaot, koska loppupeleissä ammattilaisella on vastuu asiakkaasta.

6.1 Asenteet

Ihmisen normaalissa arjessa ovat mukana asenteet. Asenteiden avulla pystytään tulkitsemaan, tarkkailemaan sekä jäsentelemään asioita. Esimerkiksi käyttäytymisen ohjaus sosiaalisissa tilanteissa, ympäristön tulkinta sekä kokemusten jäsentely itselleen mielekkääksi. Mikäli ihmisellä ei olisi asenteita, ei hän kykenisi solmimaan esimerkiksi ihmissuhteita, saati ylläpitämään niitä. Asenteen ajatellaan useimmiten merkitsevän jotain esim. Auktoriteetin vastustamista. (Erwin 2005, 9.)

Asenteisiin vaikuttavat ihmisen kokemat positiiviset ja negatiiviset kokemukset, tunteet, ajatukset, uskomukset ja aikomukset. Nämä muuttuvat elämän ja kokemusten myötä ja vaikuttavat ihmisen käyttäytymiseen. (Tieteen termipankki 2015.)

Näin ollen tiedon lisäämisellä kokemusasiantuntijasta voidaan vaikuttaa positiivisesti asenteisiin esimerkiksi työparityöskentelyä kohtaan.

Asenteet vaikuttavat siihen, miten suhtaudumme maailmaan ympärillämme. Asenteet voivat olla myönteisiä tai kielteisiä, ajoittain myös siltä väliltä. Erilaisten asenteiden tarkoitus on helpottaa päätöstämme siinä, miten missäkin tilanteessa tulee toimia. Uusia asenteita syntyy sen myötä, kun kohtaa uusia tilanteita tai asioita. On myös mahdollista, että asenteet muuttuvat, mutta jotkut asenteet pysyvät vakaina. Yksilön arvot vaikuttavat asenteisiin. Arvot kertovat siitä, millaista ihmisen mielestä on laadukas elämä. Useimmiten arvot muotoutuvat elämän menettäessä eteenpäin. Arvoihin vaikuttavat merkittävästi kasvuympäristö sekä lähipiirin välittämät arvostukset. Arvojen ja asenteiden kautta ihminen katsoo maailmaansa ja toisia ihmisiä. (Michelsson yms. 2017–2021.)

6.2 Ennakkoasenteet

Haastattelun perusteella voidaan todeta, että jokaisen opiskelijan asenne kokemusasiantuntijuutta kohtaan on positiivinen. Esille nousi kuitenkin se, että ammattilaisten tulisi kuunnella enemmän kokemusasiantuntijoita ja ottaa heitä mukaan palveluiden kehittämiseen. Tärkeää kokemusasiantuntijan kanssa työskentelemissä on se, että pystytään hyödyntämään asiantuntijuutta sekä tasavertaisuutta kaikkien välillä. Opiskelijat kokivatkin tärkeänä, että kokemusasiantuntijuus on yleistymässä sosiaali- ja terveysalalla. Joillakin opiskelijoista oli positiivinen kokemus kokemusasiantuntijuudesta omalla työpaikallaan.

Opiskelijat olivat sitä mieltä, että kokemusasiantuntijana toimivan on täytynyt käsitellä oma kokemuksensa loppuun ennen kuin voi työskennellä asiakkaiden parissa. Mikäli ei ole sinut oman kokemuksensa kanssa, voi olla vaarana, että kokemusasiantuntijana työskentelevä käsittelee omaa asiaansa tai tilannettaan kokemusasiantuntijan roolissa eikä huomioi asiakkaan tarinaa.

Ennakoasenne tai ennakkoluulo on yleensä käsitys, joka luodaan ennen kuin asiaan on perehdytty tarkemmin. Ennakkoluulot syntyvät useimmiten tietämättömyydestä eli ihminen ei tiedä asiasta tarpeeksi tai ei tunne faktoja, jolloin oletetaan tai arvataan. Pääasiassa ennakkoluulot kohdistuvat johonkin ihmisryhmään, kuten kansallisuuteen tai vähemmistöön, mutta ennakoasenteet voivat myös kohdistua asiaan. Se, että on ennakkoluuloja vaikuttaa väistämättä tutustumiseen, kunnioittamiseen ja pahimmassa tapauksessa keskinäiseen luottamussuhteeseen. (MLL.)

6.3 Stigma

Manderbacka (2009) kertoo artikkelissaan stigmat, ennakkoluulot ja terveydenhuolto, että useimmiten saatetaan ajatella, että stigmassa henkilö yhdistetään johonkin stereotyyppiin, joka on negatiivinen. Tällöin on mahdollista, että henkilöä pidetään eriarvoisena kuin muita. Ennakkoluulot sen sijaan kuvaavat vihamielistä asennetta jotain kohtaan, joka kuuluu johonkin ryhmään, josta meillä on ennakkokäsityksiä. Tällöin tehdään olettamus siitä, millainen henkilö tai ryhmä on, vaikka hänestä ei tarkempaa tietoa olekaan. Useimmiten olettamukset ovat negatiivisia, jos itse koemme, että ryhmä ei ole meille mieluinen. Stigma ja ennakkoluulot tarkoittavat käsitteellisesti melko samaa ilmiötä, vaikka niitä onkin käytetty erilaisissa kohteissa. Useimmin käsitettä stigma on käytetty epätavallisten asioiden analysoinnissa, kun taas ennakkoluulo käsitettä arkisten asioiden analysoinnissa.

Leimaavuus ja stigmat näyttäytyvät erityisesti terveydenhuollossa. Tilanteita, joissa stigmat voivat näyttäytyä ovat esimerkiksi henkilökunnan sekä potilaan vuorovaikutussuhteen rakentuminen ja luottamussuhteen syntyminen. Stigmat voivat hankaloittaa työtä siinä määrin, että voi syntyä väärinymmärryksiä tai potilaan on hankala antaa tietyn henkilön hoitaa omia sairauksiaan tai ongelmiaan. (Manderbacka 2009.)

Harvad Public Healthin artikkelissa Christina Crawford (Roache 2024) sanoo, että ammattilaiset eivät saa tehdä olettamuksia mielenterveysasiakkaan tilanteesta,

vaan tehdä asiakkaalle kysymyksiä ja näin selvittää hänen omia ajatuksiaan ja tarpeitaan. Tällaisissa tilanteissa voisivat kokemusasiantuntijat olla sanoittamassa niitä kysymyksiä omien kokemustensa kautta.

Stigmat voivat näkyä samalla tavoin kokemusasiantuntijatoiminnassa. Kokemusasiantuntija itse voi kokea häpeää omaa tilannetta kohtaan, mikäli ei ole käsitellyt asiaa loppuun eikä ole sinut tilanteensa kanssa.

Kokemusasiantuntija työparina on tulevaisuutta, ja se on asiakkaan kannalta hyvää tietotaitoa arjesta. Ammatillainen ei aina voi ymmärtää kokonaisuutta. Goffmanin stigmateteoriassa ihmistä ei pidetä kokonaisena, vaan häpeää kantavana alempiarvoisena ruumiillistumana. (Goffman 1963, 12–13). Kokemusasiantuntija madaltaa omalla tervehtymisellään asenteita ja stigmaa sairauksien ja riippuvuuksien osalta inhimillistäen niitä.

Kokemusasiantuntijatoiminnasta on kerrottu melko vähän, jolloin se voi aiheuttaa kielteistä asennetta eri toimijoiden keskuudessa, myös opiskelijoiden. On hyvä, että tietoa tuodaan julki ja oppilaitokset pystyvät hyödyntämään kokemusasiantuntijoita luennoillaan. Tällöin opiskelijat saavat tietoa siitä, että tällaista toimintaa on olemassa ja kielteiset asenteet voivat muuttua myönteisimmiksi. Uskomme, että kokemusasiantuntijat voivat kertoa sellaisista asioista, jotka avaavat jokaisen silmiä ja saa ajattelemaan asioita avarakatseisemmin. Se voi tuoda myös rohkaisua omaan tilanteeseen ja antaa uskoa ja voimaa siihen, että vaikeistakin tilanteista voi selvitä oikeanlaisen tuen avulla.

6.4 Asenteiden muutokset

Opiskelijoiden asenteiden muutokset kokemusasiantuntijoita kohtaan ovat vaihtelevia. Opiskelijoilla on muuttunut käsitys siitä, miten paljon kokemusta kokemusasiantuntijoilla voi olla erilaisista tilanteista tai tehtävistä. Tarinoita voi olla monenlaisia, ajoittain todella surullisiakin kohtaloita ja näistä on selvitty. Nämä voivat luoda suurta toivoa muille.

Opiskelijat toivat esille myös sitä, että tieto kokemusasiantuntijuutta kohtaan on kasvanut opintojen edetessä. Jotkut kokemusasiantuntijoista ovat olleet todella ammattimaisia, mutta mukana on ollut epäammattimaisuuttakin. On noussut ajatus siitä, että kaikkien kokemusasiantuntijoiden kanssa yhteinen työskentely ei välttämättä sujuisi, koska asenne saattaa olla karkäs, ehkä hieman pelottavakin. Tämä voi toki olla seurausta siitä, että aihe on kokemusasiantuntijalle itselleenkin arka.

Jotkut opiskelijoista kertoivat, että on vahvistunut ajatus siitä, että erilaisia koulutuksia on kehitetty hyvään suuntaan. Opiskelun aikana on ollut koulutuksia, joissa mukana on ollut kokemusasiantuntija ja nämä koulutukset ovat olleet opettavaisia.

6.5 Mieli- ja mielipidekirjoitukset ja kritiikki

Vantaan sanomissa Hannu Ylönen (2022) tuo esille mielipidekirjoituksessaan, että kokemusasiantuntijoita sekä vertaistoimijoita kannattaisi käyttää apuna erityisesti mielenterveys- ja päihdepalveluissa. Tämä oli toiveena etenkin ennen soteuudistusta. Se, että ammattilaiset saisivat parikseen kokemustoimijan, voisi auttaa sekä ennaltaehkäisyssä että mielenterveys potilaiden hoidossa.

Ylönen (2022) kirjoittaa myös artikkelissaan siitä, että sotealan ammattilaiset eivät kykene yksin ratkaisemaan ongelmia tai rakentamaan toimivaa palvelujärjestelmää, joka pystyy huomioimaan asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisesti, kuten kokemukset toipumisesta tai asiakkaiden yksilöllisistä eroista. Kokemusasiantuntija voi asettua asiakkaan asemaan ja nähdä palvelut asiakkaan näkökulmasta. Myös ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan yhteistyöllä voidaan luoda toimivia palvelumalleja asiakkaalle. Tällöin tietotaito lisääntyy ja näkemykset jakaantuvat. Tällainen toiminta vaatii sekä ammattilaiselta että kokemusasiantuntijalta tietynlaista avoimuutta ja rohkeutta toimia. Ylönen (2022) nostaa esille sen, että toimintaa kannattaa hyödyntää monipuolisesti, kuten ennaltaehkäisevässä työssä sekä laajasti sosiaali- ja terveystieteissä.

Taina Meriluoto (2018) oli tuomassa 2010-luvulla kokemusasiantuntijuutta sosiaalialalle ja kirjoittaa yhteentörmäyksestä sosiaalialan ammattilaisten ja kokemusasiantuntijuuden välillä. Koulutetut Kokemusasiantuntijat ry laittavat omien raamiensa väliin vain heidän koulutuksiaan käyneet kokemusasiantuntijat. Meriluoto sanookin sen olevan "kiehtova ristiveto" asiantuntijan määreisiin nivottuna. Se, mitä asiantuntija toivoo ja olettaa kokemusasiantuntijan olevan tai miten kokemusasiantuntija toimii voi vaihdella, kun yhteisiä määritelmiä ei ole luotu kokemuksen asiantuntijalle. Mitä asiantuntijuus sisältää itse kokemusasiantuntijalle ja mitä se on erilaisissa ympäristöissä toimijoille.

Toisaalta kokemusasiantuntijan oma sairaus voi heikentää kykyä toimia, jolloin pitkäjänteisesti asiakkaan eduksi toimiminen voi vaarantua sanoo Meriluoto (2018). Hän miettii tutkimuksessaan myös sitä, miksi kokemusasiantuntijakoulutuksen linjaus ei ole yhtenäinen.

Meriluoto (2018) näkee kokemusasiantuntijuuden positiivisena, mutta toteaa kriittikin ja epämukavan tiedon vastaanoton olevan tärkeä osa kokemusasiantuntijan kasvua laajempänä osana yhteiskuntaa.

6.6 Positiiviset ajatukset kokemusasiantuntijatoiminnasta

Opiskelijat nostivat esiin paljon positiivia asioita, joita ajattelevat kokemusasiantuntijuudesta. Haastatteluissa korostui vertaisena toimimisen tärkeys. Kokemusasiantuntija toimii usein vertaisena ja oman tarinansa kertojana, jolloin asiakkaalle voi tulla turvallinen olo siitä, että joku toinenkin on kokenut saman. Opiskelijat pitivät tärkeänä sitä, että kokemusasiantuntijat tuovat esille omaa paranemisen polkuaan ja kertovat siitä, miten itse ovat tulleet autetuiksi. Tällöin luottamus omaan paranemisen mahdollisuuteen voi kasvaa. Kokemusasiantuntijat voivat olla kehittämässä palveluita tai edistämässä kriisistä selviämistä. Opiskelijat myös totesivat, että on positiivinen asia, kun kokemusasiantuntijoita voidaan ottaa mukaan työskentelemään osaksi tiimiä, kuten erilaisiin palavereihin.

Positiivisia ajatuksia nousi myös siitä, että tarvittaessa kokemusasiantuntija voi muokata palveluita ja kehittää palveluita asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. Kokemusasiantuntija voi myös muokata ihmisten asenteita parempaan suuntaan.

Opiskelijoilla oli näkemys siitä, että kokemusasiantuntijat voivat työskennellä esimerkiksi sotealalla eri sektoreilla. Kuitenkin korostettiin, että erityisesti kokemusasiantuntijasta voisi olla hyötyä lastensuojelussa, koska monet nuoret voivat leimata itsensä laitoslapseksi tai nuoreksi. Tällöin olisi tärkeää, että lapselle tai nuorelle kerrotaan, että laitostaustasta huolimatta elämässä on päästy eteenpäin ja edessä on monia mahdollisuuksia. Opiskelijat kokivat myös, että kokemusasiantuntijasta voisi olla hyötyä vanhemmille, joilla on erityislapsi. Esimerkiksi lapsen kouluun siirtyminen voi olla haastavaa, jolloin kokemusasiantuntija, jolla on ollut samanlainen kokemus voi auttaa.

Positiivisia puolia nähtiin myös siinä, että kokemusasiantuntijat voivat käsitellä asiakkaan kanssa dramaattisia elämänmuutoksia paremmin kuin ammattilaiset. Ammattilaiset eivät välttämättä ymmärrä asiakkaan tilannetta samalla tavoin kuin kokemusasiantuntija, joka on saattanut kokea saman muutoksen kuin asiakas.

Opiskelijat olivat yhteneväisesti sitä mieltä, että kokemusasiantuntijuus on hyvä asia ja sitä tulisi ottaa enemmän käyttöön. Esimerkiksi päihdetyössä oman kokemuksen omaava kokemusasiantuntija antaa tärkeää tietoa selviytymisestä, mitä ammattilaisella itsellään harvoin on. Hän antaa optimistista näkökulmaa jatkuvuudesta ja sen kautta se voi palvella asiakasta enemmän kuin pelkät sanat. Tämän lisäksi kokemusasiantuntija voi kehittää palveluita ammattilaisen vierellä siten, että ne rakennetaan riippuvuudesta kärsivien hyväksi tuoden esille käytännön kokemusta.

Arvo-liiton Hyvän mitta- hankkeessa (Mielen ry 2018) todettiin 2015, että 80 prosenttia kokemusasiantuntijatoimintaan osallistuneista ovat saaneet vaikutusta omaan toipumiseensa ja kokeneet paljon tai ratkaisevasti sen olleen hyvinvointia edistävä. 95 prosenttia osallistuneista kertoo saaneensa uusia sosiaalisia suhteita.

Kokemusasiantuntijuuden käytöstä sosiaalialalla on koettu olevan hyötyä. Nordqvistin (2020) opinnäytetyö kokemusasiantuntijuudesta sosiaalialalla mukaan hyödyiksi voidaan todeta vuorovaikutuksen lisääntymisen ammattilaisten sekä asiakkaiden välillä, ennakoasenteiden vähenemisen ammattilaisilla, asiakkaiden keskinäisen ymmärryksen kasvun sekä asiakkaiden motivaation nousun. Toiminnalla uskotaan myös olevan vaikutusta siihen, miten asiakkaiden tarpeisiin pystytään tulevaisuudessa vastaamaan paremmin.

6.7 Negatiiviset ajatukset kokemusasiantuntijatoiminnasta

Kaksisuuntaisesta mielialahäiriöstä kärsivien potilaiden tutkimuksessa Hong Kongissa todettiin kolme kohtaa. Ensimmäiseksi empatia oli tärkeämpää kuin lääketieteellinen tietämys. Toiseksi potilaat seurasivat lääkärin ohjeita, kun kokemusasiantuntijan rooli oli epäselvä, tällöin lääkäri oli ammattilainen. Kolmanneksi teot puhuvat puolestaan, parantumiselle oli suuri vaikutus hoidoissa käymisen jatkuvuus. (Tse, Yuen, Murray, Davidson, Lai & Kan 2019.)

Toisaalta vain yhdenlainen selviytyminen voi olla suppea esimerkki esim. päihderiippuvuudesta kärsivälle henkilölle, jos hänelle tarjotaan vain yhtä oikeaa tapaa selviytyä. Kaikille ei sovi samat tavat selviytyä ja onkin tärkeää antaa monia vaihtoehtoja, koska asiakkaalla voi jäädä mieleen tietty selviytymistapa, jota hänelle on tarjottu, jos muita vaihtoehtoja ei ole nostettu esiin. Tämä voi aiheuttaa sen, että asiakas joutuu syvemmälle ongelmiansa kanssa, jos hän noudattaa ammattilaisen esille tuomaa tapaa, vaikka se ei toimisi. Ammattilaisen pitää olla valppaana ja antaa muitakin vaihtoehtoja sekä kokemusasiantuntijan tulee tiedostaa se, että omaa tarinaa ei voi liikaa juurruttaa asiakkaalle.

Negatiivista asennetta nosti esille tiedonpuute kokemusasiantuntijakoulutuksesta. Opiskelijoista jokainen totesi, että ei tiedä koulutuksesta juuri mitään. Toiset hieman arvailivat sitä, mitä koulutus voisi sisältää tai miten pitkään koulutus kestää. Opiskelijoita mietitytti myös se, onko kouluttaminen valvottua ja onko kouluttajat ammattilaisia.

Esiin nousi myös ajatus siitä, että kokemusasiantuntijan tulee olla sinut omien kokemustensa kanssa ennen kuin voi käsitellä tilanteita asiakkaan kanssa.

Eräs opiskelijoista nosti esiin lastensuojelun näkökulman. Kokemusasiantuntijan kanssa toimimisessa voi tulla ongelmia, mikäli kokemusasiantuntija tuo esille omaa kokemustaan siitä, että jossain laitoksessa lakia ei ole täysin noudatettu, kun taas toisaalla lakia noudatetaan tarkasti. Tämä voi aiheuttaa nuorten keskuudessa ongelmia, koska on nuoria, jotka haluavat aiheuttaa epätietoisuudella hämminkiä.

Negatiivisuutta voi aiheuttaa myös se, että kokemusasiantuntija ajaa epäammattimaisesti eteenpäin asioita tai toimintatapoja, jotka ovat toimineet hänellä itsellään ajattelemta, että samat asiat eivät toimi kaikilla. Kokemusasiantuntijan ei saa pitää tällaisia kokemuksia ainoana oikeana vaihtoehtona.

Kokemusasiantuntijan tulee myös omata hyvä tilannetaju sen suhteen, että onko jokin tietty hetki oikea kertoa asiakkaalle omista kokemuksistaan. Voi olla huonojakin seurauksia, jos asiakas ei ole valmis ottamaan tietoa vastaan.

Haastattelusta nousi myös esille se, että kokemusasiantuntijan tulee osata miettiä mitä sanoo, eikä antaa turhia lupauksia tai takeita toipumiselle. Opiskelijat antoivatkin hyvän esimerkin tästä, koskien alkoholismia: ” *Voin jatkaa ryyppäämistä, koska kyllä mä täältä sitten nousen, kun olen vanha*”. Ajatus on noussut esiin siitä, kun on korostettu, että ikä tuo viisautta. Näin ei kuitenkaan välttämättä tapahdu ja seuraukset voivat olla kohtalokkaat.

Positiiviset ajatukset	Negatiiviset ajatukset
<ul style="list-style-type: none"> • Vertaisena toimiminen • Oman paranemisen/toipumisen polun esiin tuominen • Mukana palveluiden kehittämisessä asiakkaiden näköiseksi • Osana tiimiä työyhteisössä • Ihmisten asenteiden muokkaaminen paremmaksi • Voivat käsitellä dramaattisia elämänmuutoksia asiakkaiden kanssa paremmin kuin ammattilaiset → oman kokemuksen kautta 	<ul style="list-style-type: none"> • Puutteelliset tiedot kokemusasiantuntijakoulutuksesta • Kokemusasiantuntijan tulee olla siinä oman kokemuksensa kanssa ennen kuin voi toimia asiakkaan hyväksi • Kokemusasiantuntijan epäammattimaisuus → näkee vain oman toipumispolun oikeana vaihtoehtona • Oikeanlainen tilannetaju → täytyy huomioida, milloin voi ottaa käsitteilyn tietyn asian. • Ei saa antaa turhia lupauksia asiakkaille → ei voi luvata varmaa toipumista tai ylipääsyä asiasta

Kuvio 1. Opiskelijoiden kokemukset kokemusasiantuntijuudesta

6.8 Työparitoiminta

Haastattelusta käy ilmi, että joillekin opiskelijoista kokemusasiantuntijatoiminta on tuttua oman työn kautta. On esimerkiksi erilaisia palavereita, joissa kokemusasiantuntija on ollut mukana. Tämän lisäksi yksi haastatelluista kertoi, että ajoittain asiakkaiden kanssa vierailaan erilaisissa ryhmissä, kuten NA-ryhmässä, jossa mukana on kokemusasiantuntija, joka ei kuitenkaan ole koulutettu siihen rooliin.

Opiskelijat myös kertoivat, että on kokemusta työskentelystä sellaisen henkilön kanssa, joka on koulutettu kokemusasiantuntijaksi, mutta työtehtävässään hän ei ollut kokemusasiantuntijana.

Työparitoiminnan sujuvuudeksi opiskelijat arvioivat sen, että tärkeää on ensin tustua omaan työpariinsa. Tällöin rakennetaan luottamusta. Ammatilaisen sekä kokemusasiantuntijan välillä tulee olla tietynlainen dialogisuus sekä avoimuus. Ammatilaisen olisi hyvä tietää hieman kokemusasiantuntijan taustasta. Opiskelijat nostivat myös esille sen, että kohtaamisen tulee olla tasavertaista niin ammatilaisen kuin kokemusasiantuntijan välillä.

Viranomaisen rinnalla työskentelevältä kokemusasiantuntijalta saatetaan edellyttää samoja toimintatapoja, joita organisaatiossa on, vaikka ne eivät ole kokemusasiantuntijan arvojen mukaisia.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksemme valmistuttua voimme todeta, että opiskelijoilla on pääosin positiivinen kuva kokemusasiantuntijatoiminnasta. On kuitenkin hyvä, että epäkohtia-kin nousi esiin, joten kehitettävää vielä on.

On huomioitavaa, että opiskelijoiden asenteisiin vaikutti puuttuva tieto koulutuksesta, joita kokemusasiantuntijoille järjestetään. Kukaan opiskelijoista ei tiennyt, mitä koulutus sisältää tai miten pitkä se on. Tiedottamisen pitäisi kehittyä, jos halutaan, että kokemusasiantuntijatoiminta tulee kaikkien saataville. Tiedon puute vaikuttaa asenteisiin ja voi luoda epävarmuutta yhteistyöhön.

Olemme itse havainneet, että opiskelijoiden asenteet kokemusasiantuntijoita kohtaan ovat vaihtelevia. Sen vuoksi oli mielenkiintoista tutkia, että ovatko asenteet muuttuneet sen myötä, mitä enemmän opiskelut ovat edenneet ja ymmärrys asiaa kohtaan on kasvanut.

Opiskelijoilla oli paljon näkemystä siitä, mitä hyvää kokemusasiantuntijan kanssa työskentely voisi tulevaisuudessa tuoda. Kokemusasiantuntija voi esimerkiksi olla mukana kehittämässä palveluita asiakkaiden tarpeita paremmin vastaaviksi kuitenkin asiakkaan oma kokemus lähtökohtana. Kokemusasiantuntijan kanssa työskentely voi myös lisätä ymmärrystä ja muuttaa asenteita esimerkiksi päihdetaustaisen asiakkaan kohtaamisessa. Opiskelijat nostivat esille vertaistuen merkityksen asiakkaalle eli kokemusasiantuntija voi toimia vertaistukena esimerkiksi avanne- tai amputaatiopotilaalle. Asenteet olivatkin pääosin positiivisia.

Etsiessämme tietoa kokemusasiantuntijakoulutuksesta, oli se melko haastavaa. Emme löytäneet mitään selkeää sisältöä tai kestoa koulutukselle, vaan tieto oli hyvin epämääräistä. Koulutuksen kesto ja sisältö vaihtelevat alueittain. Jäimme pohtimaan, että pitäisi enemmän nostaa esille järjestäviä tahoja, jolloin hakeutuminen koulutukseen olisi helpompaa ja tieto kokemusasiantuntijoiden käytöstä voisi myös lisääntyä.

Mietimme kehitysideoita ja jatkotutkimuksia. Meillä nousi ajatus siitä, että olisi mielenkiintoista tutkia aitoa kehityskaarta, miten opiskelijoiden asenteet muuttuvat ensimmäisestä opiskeluvuodesta viimeiseen vuoteen. Opiskelija kasvaa opintojensa aikana, jolloin asenteet ja mielipiteet voivat muuttua hyvinkin radikaalisti. Myös tieto eri toimijoista lisääntyy ja oma ammatillisuus kasvaa koko ajan.

Tämän lisäksi kokemusasiantuntijakoulutuksesta voisi tehdä oman tutkimuksensa. Tällä hetkellä tieto on hyvin vähäistä, joten pystyisikö tietoa lisäämään ja koulutusta kehittämään niin, että se tulisi paremmin opiskelijoiden sekä muiden toimijoiden tietoon. Kokemusasiantutijatoiminta on koko ajan yleistymässä, joten uskomme että tietoa koulutuksista ja toiminnasta lisätään.

Aloitimme opinnäytetyömme teon hyvissä ajoin, mutta matkalla on sattunut erinäisiä haasteita. Ajoittain työnteko on ollut hankalaa aikataulullisten syiden vuoksi, mutta tehdessämme selkeän suunnitelman työn teko helpottui. Haastattelut saimme toteutettua suunnitelmamme mukaan, mikä helpotti toimintaamme. Asetimme itsellemme tietyn takarajan sille, milloin toivoimme työmme olevan valmis. Saavutimme itsellemme asetetut tavoitteet työn valmistumisen suhteen.

LÄHTEET

Erwin, P. 2005. Asenteet ja niihin vaikuttaminen. Helsinki. Tammi.

Falk, H. Kurki, M. Rissanen, P. Kankaanpää, S. & Sinkkonen, N. 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. THL. Viitattu 18.12.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110670/URN_ISBN_978-952-302-028-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Goffman, E. 1963. Stigma. Notes on the management of spoiled identity. New Jersey. PrenticeHall Inc.

Hannila, P. & Kyngäs, P. 2008. Teemahaastattelu laadullisessa tutkimuksessa. Opinnäytetyö. Stadia Helsingin ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.1.2024. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/38214/stadia-1210852529-2.pdf?sequence=1>

Hietala, O. & Rissanen, P. 2015. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Helsinki.

Hirshovits-Gerz, S. Sihvo, J. Karjalainen, J. & Nurmela, A. 2019. Kokemusasiantuntijuus Suomessa- Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja toiminnan käytännöistä. THL. Viitattu 18.12.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138436/URN_ISBN_978-952-343-354-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000–2022. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.

Huuskonen, P. 2020. Kokemusasiantuntija toimijana sosiaali- ja terveysalalla. Pro gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 21.1.2024. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/68866/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-202005063077.pdf>

Hyväri, S. 5.2.2021. Myytti: Haavoittuvassa asemassa oleva asiakas ei ole omien palveluidensa asiantuntija. Dialogi. Viitattu 11.6.2023. [Myytti: Haavoittuvassa asemassa oleva asiakas ei ole omien palveluidensa asiantuntija – Dialogi \(diak.fi\)](#)

Kananen, J. 2008. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kokemustoimintaverkosto. a. Kokemustoimijan tehtäviä. Viitattu 3.1.2024. https://kokemustoimintaverkosto.fi/kokemustieto_kayttoon/kokemustoimijan-tehtavia/

Kokemustoimintaverkosto. b. Palkkio- ja korvausohjeistus. Viitattu 3.1.2024. https://kokemustoimintaverkosto.fi/kokemustieto_kayttoon/palkkio-ja-korvaus-ohjeistus/

KoKoa. Koulutetut kokemusasiantuntijat ry. Viitattu 15.1.2024 [#paremmatpalvelut \(kokemusasiantuntijat.fi\)](#)

Kostiainen E., Ahonen S., Verho T., Rissanen P., ja Rotko T. Kokemukset käyttöön - kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. STM. 2014. Viitattu 29.1.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-%204.pdf?sequence=1

L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki. Finlex. Viitattu 7.1.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki#L2P6>

L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta. Finlex. Viitattu 7.1.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. Finlex. Viitattu 7.1.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L2P7b>

Laitila, M. & Lassila, A. Kokemusasiantuntijatoiminta osana palvelujärjestelmää. Mielenveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Miten tästä eteenpäin? THL. Työpäpaperi 20/2015. 2015. Viitattu 29.1.2024. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130239/Kokemusasiantuntijuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lastensuojelun keskusliitto. 1/2022. Ei taikatemppuja vaan tukea- Kokemusasiantuntijoiden suositukset lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseen. Helsinki. Viitattu 10.10.2023. [Kokemusasiantuntijoiden suositukset lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseksi \(lskl.fi\)](https://www.lskl.fi/lastensuojelun-keskusliitto/1-2022-ei-taikatemppuja-vaan-tukea-kokemusasiantuntijoiden-suositukset-lastensuojelun-jalkihuollon-kehittamiseksi)

Hokkila, K., Holmi, T. & Lönnqvist, T. 2022. Kuinka hyödyntää kokemusasiantuntijuutta palveluissa hyvinvointialueilla. Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 31.1.2024. <https://www.lskl.fi/blog/kuinka-hyodyntaa-kokemusasiantuntijuutta-palveluissa-hyvinvointialueilla/>

Manderbacka, K. 2009. Stigmat, ennakkoluulot ja terveydenhuolto. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti, 46 (2). Viitattu 21.1.2024. <https://journal.fi/sla/article/view/2404/2582>

Meriluoto, T. 28.5.2018. Miksi kokemusasiantuntijat ovat asiantuntijoita? Viitattu 27.1.2024. <https://ilmiomedia.fi/artikkelit/miksi-kokemusasiantuntijat-ovat-asiantuntijoita/>

Michelsson, R., Ahlbäck, L., Grönlund, Y., Heino, S., Ikonen, T., Jakobsson, A., Lilja, T., Miettinen, M., Orre, M., Pukkila, P., Pylkkä, O., Rinne, S., Siirto, U., Stenbäck, C. 2017–2021. Monikulttuurisen ohjauksen työkalupakki. Jyväskylän ammattikorkeakoulun avoimet oppimateriaalit- verkkosivusto. Viitattu 28.1.2024. <https://oppimateriaalit.jamk.fi/fi/monikulttuuriohjaus/monikulttuurisen-ohjauksen-tyokalupakki/4-ohjaajan-osaaminen/4-2-arvot-ja-asenteet/>

Mielen ry. 2018. Kokemusasiantuntijatoimintamme on tutkitustikin vaikuttavaa! Viitattu 10.2.2024. <https://mielen.fi/kokemusasiantuntijatoimintamme-on-tutkitustikin-vaikuttavaa/>

Mielenterveystalo. Vertaistuki ja järjestöt mielenterveyden tukena. Viitattu 23.1.2024. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/vertaistuki-ja-jarjestot-mielenterveyden-tukena>

MLL. Stereotypiat ja ennakkoluulot. Viitattu 14.1.2024. <https://www.mll.fi/tehtavat/stereotypiat-ja-ennakkoluulot-rasismi-ja-vihapuhe/>

Nordling, E. 2023. Toipumisorientaatio mielenterveystyössä. Helsinki. Edita.

Nordqvist, K. 2020. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus kokemusasiantuntijuudesta sosiaalialalla. Opinnäytetyö. Laurea-Ammattikorkeakoulu. Viitattu 21.1.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/346943/Nordqvist_Krista.pdf?sequence=2

Oravasaari, H & Nikula, K. 2022. Kokemusasiantuntijuuden eettisiä kysymyksiä- havaintoja kentältä ja hanketyöstä. Laurea Journal. Viitattu 7.1.2024. <https://journal.laurea.fi/kokemusasiantuntijuuden-eettisia-kysymyksia-havaintoja-kentalta-ja-hanketyosta/#6ee8ed2a>

Pohjola, A. Kairala, M. Lyly, H. & Niskala, A. 2017. Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere.

Päihdelinkki. 2019. Viitattu 7.1.2024. <https://paihdelinkki.fi/tietopankki/tietois-kut/paihdetyon-menetelmat-ja-koulutus/toipumisorientaatio-riippuvuus-ja-mielenterveystyossa/>

Raivio, M & Raivio, J. 2020. Toipuva mieli, opas toipumisorientaatioon. Ps-Kustannus.

Rissanen, P. 2007. Skitsofreniasta kuntoutuminen. Mielenterveyden keskusliitto. Pori.

Rissanen, P. 2015. Toivoton tapaus? autoentnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 88/2015.

Roache, C. 2024. Moving past mental health stigma. Harvard Puplic Health. Craford, C. 2024. Psykiatri, psykiatrian apulaisprofessori Bostonin yliopiston lääketieteellisessä korkeakoulussa ja apulaislääketieteellinen johtaja National Alliance on Mental Illness. Haastattelu 8.1.2024. Viitattu 10.2.2024. [Moving past mental health stigma \(harvardpublichealth.org\)](https://www.harvardpublichealth.org/moving-past-mental-health-stigma)

Taipale, T. (toim) ÄK-hankeraportti 2020–2022. Mielle Ry. Viitattu 14.5.2023. [ÄK-Hankeraportti \(miellery.fi\)](https://miellery.fi/ak-hankeraportti)

THL. Työpaperi 36/2014. Kokemukset käyttöön -kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Viitattu 23.1.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

THL.a. Palvelutarpeen arviointi. Viitattu 10.2.2024. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/palvelutarpeen-arviointi#asema>

THL.b. Toipumisorientaatio. Viitattu 30.12.2023. <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/toipumisorientaatio>

Tieteen termipankki. 2015. Asenne. Viitattu 10.3.2024. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:asenne>

Tse, S., Yuen,W.W.Y., Murray, G., Davidson, L., Lai, Q. & Kan, A. 2019. Combining technical and expert-by-experience knowledge in the quest for personal recovery from bipolar disorder: a qualitative study. BMC Psychiatry. Viitattu 21.1.2024. [Combining technical and expert-by-experience knowledge in the quest for personal recovery from bipolar disorder: a qualitative study | BMC Psychiatry | Full Text \(biomedcentral.com\)](https://doi.org/10.1186/s12874-019-0800-4)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.

Valvira. Itsemääräämisoikeuden varmistaminen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Viitattu 16.1.2024. <https://valvira.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/itsemaaraamisoikeus>

Varsinais-Suomen nimettömät alkoholistit. 2015. Suomen AA. Viitattu 16.1.2024. <http://www.vsaa.fi/AA-Suomen-AA.html>

Ylönen, H. 2022. Kokemusasiantuntijoita tarvitaan mielenterveys- ja päihdetyöhön lisää- Vantaa on tässä edelläkävijä. Vantaan sanomat. Viitattu 4.2.2024. <https://www.vantaansanomat.fi/paakirjoitus-mielipide/4162610>

LIITTEET

LIITE 1 Haastattelukysymykset

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Kokemusasiantuntija on henkilö, joka on käynyt kokemusasiantuntijakoulutuksen ja jolla on omakohtaista kokemusta sairaudesta, kriisistä tai jostain tietynlaisesta elämäntilanteesta. Kokemusasiantuntija on käynyt läpi jonkun edellä mainitun joko henkilökohtaisesti tai hänen läheisenä. Kokemusasiantuntijalla on siis oma kokemus itse ongelmasta, mutta myös siitä, mikä häntä on auttanut ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet hänen omaan tai läheisensä toipumiseen. Lisäksi hänellä on halu kehittää palveluita tai auttaa muita oman kokemuksensa kautta.

Taustatiedot

1. Koulutustaustasi?
2. Millä sektorilla työskentelet nyt?

Ennakoasenteet

3. Mitä ajatuksia kokemusasiantuntija/ kokemusasiantuntijuus herättää sinussa?
4. Mitä osaamista kokemusasiantuntijalta mielestäsi tarvitaan?
5. Mitä tiedät kokemusasiantuntijoiden koulutuksesta?

Ajatuksia työskentelystä kokemusasiantuntijan kanssa

6. Onko sinulla kokemusta kokemusasiantuntijan kanssa työskentelystä, minkälaista?
7. Millä alalla mielestäsi kokemusasiantuntija olisi eduksi asiakkaalle?
8. Mitä positiivista kokemusasiantuntija toisi työhösi asiakkaiden kanssa?
9. Mitä negatiivista kokemusasiantuntija toisi työhösi asiakkaiden kanssa?

Asenteiden muutos opiskelujen edetessä

10. Muuttuivatko ajatuksesi kokemusasiantuntijuutta kohtaan opiskelujen edetessä ja kokemusasiantuntijaluentoja kuultuasi?
11. Mitä sinä tarvitset vielä, jotta työ kokemusasiantuntijan kanssa olisi luontevaa?

Mitä muuta haluaisit kertoa ajatuksistasi tai kokemuksistasi kokemusasiantuntijudesta?

LIITE 2 Saatekirje

Arvoisa Vaasan ammattikorkeakoulun sosionomi opiskelija.

Olemme sosionomiopiskelijat Niina Koskela ja Pia Pohto Vaasan ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyöhömme tutkimusta opiskelijoiden asenteista kokemusasiantuntijuutta ja -toimintaa kohtaan. Tutkimuksessamme haluamme selvittää, millaisia ennakoasenteita opiskelijoilla on kokemusasiantuntijuudesta ja ovatko asenteet muuttuneet opintojen edetessä. Lisäksi toivomme saavamme tietoa siitä, millaisia ajatuksia tai kokemuksia opiskelijoilla on kokemusasiantuntijan kanssa työskentelemisestä. Haluaisimmekin haastatella sinua muutamien kysymysten avulla, jotka liittyvät aiheeseen.

Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja. Haastattelun kesto on teistä riippuen n. 30–60 min. Äänitämme haastattelut, litteroimme ne ja tuhoamme äänitteet tutkimuksen jälkeen. Tutkimuksessamme emme kerää henkilötietoja ja kysymyksiin vastaminen on vapaaehtoista. Käsittelemme saamiamme tietoja luottamuksellisesti. Haastattelut suoritamme vuoden 2023 marras-joulukuun aikana tarkemmin sovittuna ajankohtana.

Tutkimuslupa Vaasan ammattikorkeakoululta

Opinnäytetyön tekijöiden tiedot:

Niina Koskela

Pia Pohto

Ohjaajana opinnäytetyölle on Tiina Järvelä